

Komparativna analiza participativnih arhiva zajednice

Vičević, Marlena

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:140988>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
SMJER ARHIVISTIKA
Ak. god. 2020./2021.

Marlena Vičević

**Komparativna analiza participativnih arhiva zajednice:
Topoteka Međimurje i Facebook stranica „Međimurke i
Međimurci“**

Diplomski rad

Mentor: nasl. doc. dr. Vlatka Lemić

Zagreb, rujan 2021.

Mojoj kćeri Ameliji.

Sadržaj

Sadržaj.....	ii
1. Uvod.....	1
2. Razrada teme.....	2
2.1. Suvremeno arhivsko okruženje	2
2.1.1. Participativna iliti učini sam kultura	3
2.1.2. ICARUS.....	3
2.1.3. Projekt co:op – mogućnosti suradnje arhiva i zajednice.....	4
2.2. Arhivi zajednice	7
2.2.1. Facebook – <i>ad hoc</i> arhiv zajednice.....	7
2.3. <i>Crowdsourcing</i>	9
2.3.1. Klasifikacija <i>crowdsourcinga</i>	9
2.3.2. Implementacija <i>crowdsourcinga</i>	9
2.4. Svrha i cilj istraživanja.....	11
2.5. Metodologija – studija slučaja.....	11
2.6. Kolektivno pamćenje Međimurja.....	13
2.7. Digitalizacija fotografija	13
2.7.1. Kriteriji za odabir fotografija za digitalizaciju.....	13
2.7.2. Odabir opreme i postupak digitalizacije	14
2.8. Topoteka Međimurje	16
2.8.1. Topoteka – naš virtualni arhiv	16
2.8.2. Zajednica kao mogućnost	16
2.8.3. Od papira do virtualnog arhiva	17
2.9. <i>Facebook</i> stranica „Međimurke i Međimurci“.....	26
2.9.1. <i>Facebook</i> identitet - stranica.....	26
2.10. Aktivni u zajednici – utemeljenost arhiva zajednice u zajednici.....	35

2.10.1.	Motivacija korisnika – problem institucionalno utemeljenog arhiva zajednice	35
2.10.2.	Od društvenih anotacija do metapodataka	37
2.11.	Revidiranje autorskih prava u procesima digitalnog arhiviranja.....	41
2.11.1.	Zaštita fotografija digitalizacijom	41
2.11.2.	Fotografije – djela siročad.....	42
2.11.3.	Fotografija kao autorsko djelo.....	43
2.11.4.	Primjerena rješenja – licence.....	45
2.11.5.	Licence i poštivanje autorskih prava na primjerima participativnih arhiva ...	46
2.12.	Komparativna evaluacija participativnih arhiva zajednice.....	48
3.	Zaključak.....	50
4.	Literatura.....	52
	Sažetak	61
	Summary	62

1. Uvod

Anticipacija sjećanja za lokalnu zajednicu od lokalne zajednice – lijek za kolektivni zaborav. Privatne zbirke obiteljskih fotografija i poneki dokumenti vjerodostojno evociraju zavičajnu povijest, običaje i život malog čovjeka. Kako bi evokacija zaživjela u mozaiku kulturne raznolikosti osnivaju se participativni arhivi zajednica. Dakle, kao osnova participativnih arhiva zajednice prepoznati su lokalni entuzijasti čija je snaga poznavanje zajednice i motivacija za dokumentacijom.

U doba informacijske tehnologije stvoren je vremenski stroj – digitalizacija. Važnost digitalizacije sličica društvenog života lokalnog zavičaja istaknuta je kroz nekoliko aspekata: digitalno okruženje kao prostor izražavanja, stjecanja i razmjene iskustava, stavova i vrijednosti; dostupnost građe s visokom mogućnošću umrežavanja; stvaranje novih usluga – raznovrsni oblici platformi; upravljanje pravima u online okruženju te dugoročna zaštita. (Lemić, Suvremeno arhivsko okruženje, 2019.)

Prikupljanje i međusobno dijeljenje obiteljskih fotografija pokazalo se kao djelotvoran način jačanja osjećaja pripadnosti i odgovornog doprinosa svakog pojedinca i u Međimurju. Jedan oblik participativnog arhiva je online platforma Topoteke, a drugi *Facebook* stranica „Međimurke i Međimurci“. Ovim se radom opisuju temeljne karakteristike i uvjeti nastanka arhiva zajednice te se analizira koncept rada obiju platformi, ali i korisnički doprinos. U kratkom roku prikupljen je značajan broj fotografija koje su digitalizirane i objavljene te javno vidljive svim posjetiteljima/korisnicima. Posjetitelji/korisnici ključni su akteri u izmjeni odnosa moći arhivista i lokalnih entuzijasta stvarajući temelj za oblikovanje standarnog opisa fotografija – metapodataka.

2. Razrada teme

2.1. Suvremeno arhivsko okruženje

„Općeprihvaćena definicija suvremenih javnih arhiva opisuje ih kao otvorene ustanove dostupne svim korisnicima, koje aktivno pridonose kulturnom životu i oblikovanju identiteta zajednice u kojoj djeluju.” (Lemić, Kako arhivi mogu biti kreativni: Međunarodno udruženje ICARUS – iskustva i mogućnosti, 2016., str. 318) Sukladno tome, nastoje se umrežiti s različitim kulturnim, znanstvenim i obrazovnim ustanovama koje nastoje educirati i evocirati zajedničku baštinu pa samim time omogućiti i otvoreni pristup arhivskim izvorima. Međunarodna arhivska zajednica pozicionira arhive kao vjerodostojne nositelje administrativnih, kulturnih i intelektualnih aktivnosti, stoga je naglasak na podizanju svijesti korisnika o dostupnosti arhivskog gradiva, zaštite spomenutog gradiva, ali i samih stvaratelja. Na tim je osnovama nastala Opća deklaracija o arhivima Međunarodnog arhivskog vijeća. Deklaracija primarno prepoznaje jedinstvenost i raznolikost arhiva, kao i značaj za podržavanje kolektivnog pamćenja u svrhu razumijevanja prošlosti i dokumentiranja sadašnjosti. Sukladno spomenutom cilju, aktivnosti europske arhivske zajednice već su desetljećima usmjerene na umrežavanje arhivskih ustanova. (Lemić, Kako arhivi mogu biti kreativni: Međunarodno udruženje ICARUS – iskustva i mogućnosti, 2016.)

Odgovarajući na izazove i očekivanja suvremenog informacijskog društva usmjerenih na arhivsku djelatnost, pažnja struke ponajviše je usmjerena na: neusklađenost između prava na pristup informacijama, interesa stvaratelja i prava pojedinaca na privatnost, uz brojne proturječnosti vezane uz dostupnost i korištenje podataka, razvoj društvenih mreža u obliku tehnoloških promjena koji je trajno utjecao na arhivske stručnjake te digitalizacija, koja je iz temelja promijenila odnose između arhiva i stvaratelja gradiva, odnosno korisnika. Shodno tome većina je tekućih arhivskih projekata usmjerena na povezivanje arhiva s različitim kulturnim i obrazovnim ustanovama te predstavljanjem arhiva javnosti dostupnošću arhivskih izvora svima. (Lemić, Suvremeno arhivsko okruženje, 2019.)

Uzevši u obzir suvremeno arhivsko okruženje, Međunarodno arhivsko vijeće, sagledavajući lokalno i globalno pozicioniranje arhiva kao vjerodostojnih svjedoka kulturnih i intelektualnih aktivnosti, nastoji podići svijest o važnosti zaštite i dostupnosti arhivskog gradiva kod korisnika, odnosno naglašava središnje mjesto arhiva u baštini zajednice. Pritom uslijed primjene novih tehnologija dio strateškog cilja usmjerava i na uvažavanje novih tehnologija u

sklopu participativne kulture, kao i regulaciju popratnih rizika održivom digitalnom zaštitom. (Lemić, Suvremeno arhivsko okruženje, 2019.)

2.1.1. Participativna iliti učini sam kultura

Participativna iliti učini sam kultura potakla je arhivsku zajednicu na korištenje novih tehnologija kojima će se povećati i angažman samih korisnika, ali i pristup gradivu. Cjelokupni koncept nezamisliv je bez društvenog označavanja, komentiranja, ali i masovne podrške – *crowdsourcinga*. Web 2.0 je svakako odigrao najveću ulogu u popularizaciji participativnih arhiva potičući interakciju između informacijskih stručnjaka i korisnika – kolektivne inteligencije. S jedne strane, korisnik nije isključivo pasivni konzument arhivskog gradiva, već sudjeluje aktivno u njegovoj konceptualizaciji i stvaranju novog razumijevanja povijesti, dok s druge postmoderni arhivist odbija objektivnu i pasivnu selekciju arhivskog gradiva te ju nadomješta dinamičnom i vječno promjenjivom ulogom društvene memorije. Ipak, ne izdvaja sebe iz društva i njegovog utjecaja, već navodi korisnike kako da preuzmu aktivnu ulogu. Također, pomaže utvrđivanju stvarne vrijednosti gradiva i autorskih prava. Dio dinamičnog razumijevanja gradiva je i očuvanje njegova kontekstualnog značenja, uzevši u obzir da gradivo tijekom vremena podliježe različitim interpretacijama. Zbog toga korisnici, uz one potencijalne korisnike, imaju esencijalnu ulogu. Naime, s jedne strane online korisnici svojom participacijom demokratiziraju arhivsku djelatnost kreirajući povijesno značenje, a s druge strane participativna kultura nosi potencijal izmjene odnosa moći između gradiva, arhivista i korisnika – *peer collaborators*. Međutim, tijekom usvajanja participativne kulture uočene su poteškoće prilikom privlačenja pozornosti i održavanja uključenosti korisnika – nema dugoročne sustavnosti u radu. (Benoit & Eveleigh, 2019.)

2.1.2. ICARUS

Na otvaranje arhiva javnosti i dostupnosti gradiva posebice je utjecao tehnološki razvoj, odnosno uvođenje suvremene tehnologije u rad arhiva te se u kreativnim i inovativnim idejama umrežavanja bez granica, ali i iskoraku arhiva izvan tradicionalnih arhiva, posebno iskazao ICARUS (*International Center for Archival Research*). Sjedište ICARUS-a nalazi se u Beču, a od svog osnivanja 2007. godine, usmjereno je na stvaranje i održavanje zajedničke informacijske platforme te pružanje stručne IT podrške uz povezivanje arhiva s drugim ustanovama koje se bave očuvanjem kulturne baštine. Mreža ICARUS obuhvaća najrazličitije vrste javnih i privatnih arhiva, uz kulturne i znanstvene ustanove te udruge poput knjižnica, muzeja, instituta, akademskih ustanova i predstavnika ICT sektora. Broji oko 200-tinjak

članova iz 35 država, a aktivnosti zajednice mogu se pratiti putem mrežne stranice i društvenih mreža. Cilj ICARUS-a nije samo digitalizacija gradiva, već i dugoročni razvoj zajedničke održive infrastrukture za zaštitu pisane kulturne baštine. (Lemić, Kako arhivi mogu biti kreativni: Međunarodno udruženje ICARUS – iskustva i mogućnosti, 2016.)

Osnovano je i udruženje ICARUS4all kako bi i sami korisnici arhiva uz sve koji podupiru ovakva nastojanja mogli pridonijeti osiguravanju održivosti digitalnih platformi. Uz aktivno sudjelovanje u raznovrsnim projektima, ICARUS je pokrenuo i svoje online portale među kojima se nalazi i Topotheque. Važno je naglasiti kako omogućuje razmjenu znanja i iskustava kroz *Mobility Grant Program*. Svi izvori objavljeni na ICARUS-ovim digitalnim platformama objavljuju se i u zbkama Europeane. (Lemić, Kako arhivi mogu biti kreativni: Međunarodno udruženje ICARUS – iskustva i mogućnosti, 2016.)

2.1.2.1. ICARUS Hrvatska

ICARUS Hrvatska arhivska je mreža stručnjaka, korisnika i ustanova osnovana 2016. godine. Hrvatski ICARUS partner je u projektu Kreativne Europe CREARCH – *CReative European ARCHives as innovative cultural hubs*. Projekt je posvećen kreativnoj interpretaciji arhivskih izvora, a da se pritom proširi struktura arhivske publike – korisnika i posjetitelja arhiva. Cilj projekta je razviti komunikacijske modele koji će građane približiti njihovim arhivima uz primjenu digitalne/vizualne kulture. Korisnici preuzimaju ulogu istraživača i kulturne publike. Promocija djelatnosti odvija se na Kliofestu.¹ (Lemić, Arhivi i zajednica – arhivi u zajednici, 2019.)

2.1.3. Projekt co:op – mogućnosti suradnje arhiva i zajednice

Community as Opportunity – the Creative Users and Archives Network međunarodni je projekt financiran iz programa Kreativna Europa čiji je cilj istraživanje povijesnih izvora i njihova online-dostupnost. Osmišljen je s ciljem jačanja transnacionalne suradnje između ustanova i korisničkih skupina. (Lemić, Projekt co:op – mogućnost i zajednice, 2017.) Projekt co:op predstavlja i primjer suvremenih trendova arhivske djelatnosti u otvaranju javnosti uz pomoć digitalnog okruženja. „U okviru projekta organizirani su različiti javni programi namijenjeni učenicima, mladima, umirovljenicima i različitim udrugama, ali i oni okrenuti lokalnim zajednicama.“ (Lemić, Arhivi i zajednica – arhivi u zajednici, 2019., str. 104)

---

¹ Kliofest je festival povijesti koji se iz godine u godinu održava u raznovrsnim baštinskim institucijama. Više o Kliofestu na: <https://www.kliofest.hr/>.

Organiziran je u osam radnih skupina, gdje valja istaknuti radnu skupnu za podizanje svijesti o važnosti privatnih zbirki – Topoteku, čiji je voditelj Gradski arhiv Budimpešte. „Topoteka je digitalna platforma za obradu i pristup digitaliziranom arhivskom gradivu koje se nalazi u privatnom posjedu.,, (Lemić, Arhivi i zajednica – arhivi u zajednici, 2019., str. 109) Naglasak je na aktivnom uključivanju lokalnih zajednica u istraživanje vlastite povijesti. Organiziraju se lokalna događanja na koje pojedinci donose arhivsko gradivo u privatnom vlasništvu koje će biti digitalizirano i stavljeno na mrežne stranice.

Međutim, samim projektom promiče se i područje arhivske pedagogije zbog neprestanog naglaska na pedagoškim i didaktičkim aktivnostima, koje se temelje na lakšoj dostupnosti arhivskog gradiva korištenjem digitalnih tehnologija, a uključuju: organizaciju radionica, sveučilišnih seminara i tečajeva za djelatnike akademskih i baštinskih ustanova o aktualnim pitanjima poput digitalnih repozitorija, problematiku autorskih prava u digitalnom okruženju; razvoj i održavanje Topoteke; aktivnosti koje povezuju stvaratelje povijesti s ustanovama koje čuvaju povijesne izvore kroz aktivno uključivanje lokalnih zajednica prilikom istraživanja i predstavljanja vlastite povijesti, njihove digitalizacije i stavljanja na mrežne stranice Topoteke; podizanje svijesti o važnosti privatnih zbirki i povećanje njihove online dostupnosti putem platforme Topoteka čemu su svakako doprinijeli programi poput „Donesite svoju vlastitu prošlost“. (Lemić, Kako arhivi mogu biti kreativni: Međunarodno udruženje ICARUS – iskustva i mogućnosti, 2016.)

2.1.3.1. Podizanje svijesti o važnosti privatnih zbirki - Topoteka

Središnje mjesto među aktivnostima ICARUS-a zauzimaju projekti posvećeni digitalizaciji i opisivanju arhivskih izvora s naglaskom na javnoj dostupnosti, poticanju i olakšavanju interakcije arhiva s korisnicima. Jedna od međunarodnih digitalnih platformi na kojima su objavljeni arhivski izvori je i Topoteka. Topoteka djeluje kao riznica virtualnih arhivskih zbirki lokalne povijesti i tema iz cijele Europe. Najmlađa je digitalna platforma ICARUS-a nastala u okviru projekta co:op. Riječ je o alatu za stvaranje mrežnog arhiva lokalne povijesti ili teme. Kreativna mreža arhiva i korisnika koju promovira spomenuti projekt temelji se na povezivanju stvaratelja arhivskog gradiva s ustanovama koje ga čuvaju. Suradnja se uspostavlja organizacijom javnih programa u obliku radionica. Primarna interakcija odvija se s lokalnim ustanovama i pojedincima koji posjeduju arhivsko gradivo radi stvaranja mrežnog arhiva lokalne povijesti ili teme. Topoteka stoga omogućuje digitalizaciju i objavljivanje raznovrsnih povijesnih izvora poput fotografija, tiskovina i AV zapisa uz uporabu interaktivnih alata za njihovo opisivanje i pretraživanje. Ne samo da građani čuvaju i promoviraju povijest i

tradiciju svog zavičaja, već i olakšavaju razmjenu gradiva čineći ga međunarodno dostupnim. Pogrešna je pretpostavka kako su najčešći administratori Topoteka stručnjaci iz baštinskih ustanova. U najviše slučajeva administratori su nastavnici povijesti, istraživači amateri, aktivisti lokalnih udruga, predstavnici lokalne zajednice ili zainteresirani volonteri. (Lemić, Digitalni arhivi i arhivske platforme, 2019.)

Dakle, cilj platforme Topoteke izgradnja je povijesnog identiteta zajednice interakcijom lokalnih ustanova i pojedinaca koji posjeduju arhivsko gradivo te stvaranje mrežnog arhiva lokalne povijesti. Na jednostavan način omogućena je digitalizacija i objavljivanje raznovrsnih povijesnih izvora, uz korištenje interaktivnih IT alata za njihovo opisivanje i pretraživanje. Unapređenje tehničkih i korisničkih funkcionalnosti ove digitalne platforme svakako se planira realizirati i u okviru programa posvećenih digitalnoj baštini i dostupnosti kulturnog naslijeđa te povezivanjem postojećih inicijativa. Naglasak je na osiguranju kvalitete mreže kako bi se mogla provesti integracija digitalnog sadržaja uz Europeanu, i u Europskom arhivskom portalu (*Archives Portal Europe*). (Lemić, Kako arhivi mogu biti kreativni: Međunarodno udruženje ICARUS – iskustva i mogućnosti, 2016.)

2.2. Arhivi zajednice

Budući da ne postoje formalna pravila o čuvanju gradiva privatne provenijencije, izbor u potpunosti ovisi o sredini i okruženju u kojoj su pojedinci rođeni te njihovim osobnim afinitetima i socijalnim kontaktima. Arhivske ustanove i stručnjaci prepoznali su inicijative dokumentiranja lokalnih i interesnih zajednica te ih nazivaju *community archives* ili *community memory*. Arhivi, uz druge baštinske, kulturne i znanstvene ustanove, surađuju s njima radi njihova otvaranja javnosti popularizacijom povijesnih izvora, ali i aktivnog povezivanja zajednice. (Lemić, Arhivi i zajednica – arhivi u zajednici, 2019.)

Demokratizacija je pomogla u boljem razumijevanju potencijala zajednica prilikom obrade i identificiranja povijesnih izvora te boljoj zaštiti i dostupnosti nacionalne baštine. Cjelovito i sustavno istraživanje, kao i razumijevanje vlastitog identiteta i povijesti nemoguće je bez slikovite memorije društva. U tome je presudna uloga nositelja arhivske službe na razini lokalne uprave, koji su svjesni važnosti arhivskog gradiva izvan arhiva te stoga pružaju podršku stvarateljima i imateljima gradiva uvažavajući ih i na platformama društvenih mreža. (Lemić, Arhivi i zajednica – arhivi u zajednici, 2019.)

2.2.1. Facebook – *ad hoc* arhiv zajednice

Društvena mreža odigrala je ključnu ulogu u aktivnostima posvećenim kolektivnom sjećanju. *Facebook* dokumentira osobnu i zajedničku praksu sjećanja. Stvaranje sjećanja participativna je i dinamična aktivnost društvene mreže povezana s različitim kontekstima i interakcijama tijekom vremena. Svjesno ili čak nesvjesno dolazi se do gradiva vrijednog arhiviranja. Iako je *Facebook* naizgled osmišljen kako bi olakšao pojedincima komunikaciju putem društvenih mreža, zapravo je riječ o platformi koja potvrđuje snagu utjecaja kolektiviteta. (Gibbons, 2019.)

Facebook je započeo s radom 2004. godine. Besplatan *Facebook* račun zahtijeva održavanje profila o sebi, kao i povezivanje s prijateljima. U većini slučajeva korisnici koji nisu prijatelji/pratitelji neće moći pristupiti većini sadržaja. U odnosu na tu značajku *Facebook* je razumno privatniji, pa čak i zatvoren u usporedbi s drugim društvenim mrežama. Najkorisniji oblik objedinjavanja informacija koji pruža *Facebook* je korisnički *News Feed* – tekuće novosti. Ovisno o postavkama filtriranja, kojima upravlja korisnik, novosti prikazuju personalizirano ažurirane sadržaje. Budući da se najnoviji sadržaji pojavljuju na vrhu, korisniku je omogućen nadzor aktivnosti bez suvišnog ažuriranja. *Facebook* stranica slična je korisničkom profilu, ali s većom pogodnošću samopromocije. Stranica je javno dostupna te ju

može vidjeti svatko s *Facebook* profilom. Korisnici *Facebook-a* mogu postati obožavatelji/pratitelji stranice, čime je opet svaka novost vidljiva na *feed-u*. Tu kreće i poziv na interakciju i dijalog, budući da pratitelji mogu komentirati i potaknuti raspravu te na taj način izgraditi aktivnu zajednicu. Identifikacijom relevantnih korisnika vidljiva je aktivnost. (Crymble, 2010.)

2.2.1.1. Facebook stranica

Dakle, *Facebook* stranica internetska je platforma koja pruža prostor za komuniciranje o zajedničkim interesima s određenim ljudima i alat za izgradnju zajednice. Stranice su u pravilu javne, odnosno prilikom njihova početnog formiranja vidljivost im može biti ograničena. Pojedinaac putem svog osobnog računa stvara *Facebook* stranicu te regulira upravljačke uloge za vođenje stranice, administraciju sadržaja stranice i obavlja kontrolu korisnika koji sudjeluju u aktivnosti stranice. Uporaba *Facebook* platforme za upravljanje identitetom i sjećanjima zajednice oblik je arhiva zajednica – *community archive*. Stvaranje sjećanja zajednice nije jedinstven proces jer se arhivski čin stranice temelji na istraživanju narativa kulturnog identiteta u prostoru društvenog medija. Budući da Facebook kao platforma društvenog medija doprinosi društvenom i arhivskom kontekstu kulturnog kapitala, ponekad se smatra digitalnim surogatom fizičkog gradiva. *Facebook* se dakle koristi kao spremište – prostor za dokumentiranje, a da korisnici pritom takav oblik aktivnosti ne smatraju arhiviranjem osobne povijesti. (Gibbons, 2019.)

Facebook stranica kao *ad hoc* arhiv jača i širi društvenu ulogu, naglašavajući potrebu istraživanja pamćenja određenog događaja tijekom vremena. Nadalje, olakšava interakciju i umrežavanje u zajednici sa zajedničkim kulturnim praksama i iskustvima, temeljeći se na identitetu na mreži. Usto, korisnicima je omogućena definiranje vlastite uloge unutar zajednice te odabir identiteta zajednice. Nezanemarivo je da ni sustavi kolektivnih sjećanja u institucijama poput arhiva pritom nisu zanemareni, budući da zahtijevaju kontekstualne informacije arhiva zajednice uobličene u metapodatke. (Gibbons, 2019.)

2.3. Crowdsourcing

Crowdsourcing je jedan od pristupa kojim su institucije kulturne baštine počele istraživati kako uključiti širu javnost u svoje aktivnosti na webu. Riječ je o obliku posla koji tradicionalno obavlja neki imenovani zaposlenik, ali za dio istog posla angažira zajednicu u obliku otvorenog poziva. Članovi javnosti se pozivaju da označe, klasificiraju, organiziraju i vrednuju sadržaj zbirke digitalne kulturne baštine. Pojam *crowdsourcinga* učestalo se povezuje s terminom kolektivne inteligencije. Prilikom opisa znanja mnoštva često se ističe jednostavnost, otvorenost spram zadataka, dugoročnost i stalnost aktivnosti te opsežne socijalne interakcije čija pravila odvijanja određuje samo društvo. (Zlodi & Ivanjko, 2013.)

Crowdsourcing se učestalo definira i kao aktivnost na društvenoj mreži. Upravo su društvene mreže najuspješnije u interakciji i komunikaciji korisnika jer je priroda društvenih mreža šira od platforme. Kada govorimo o društvenim medijima možemo ih promatrati kao skup internetskih aplikacija utemeljenih na web-u 2.0 koje omogućuju stvaranje i razmjenu sadržaja koji generira korisnik. Kolektivna inteligencija pritom uspješno rješava problematiku upravljanja gradivom uz razvitak novih inovativnih paradigmi organizacije. Nadalje, neprestano se akumuliraju nove inovacije otvorene ka mnoštvu koje prije svega potiču kolaborativni oblik *crowdsourcinga* na društvenim mrežama. (Panigusa & Korzynski, 2017.)

2.3.1. Klasifikacija *crowdsourcinga*

Digitalizacija gradiva rezultirala je i klasifikacijom unutar *crowdsourcinga*. Za ovaj istraživački rad valja izdvojiti dvije vrste: otvorene inovacije i alate. Otvorene inovacije podrazumijevaju korištenje društvene grupe za stvaranje, razvoj i provođenje ideja, dok se alati odnose na platforme i aplikacije koje podržavaju suradnju, komunikaciju i dijeljenje među određenom skupinom mnoštva. Međutim, preostale vrste također se pojavljuju u fragmentima. *Crowdfunding* koji se odnosi na doprinos internetskih ulagača, sponzora ili pak donatora za neku neprofitnu organizaciju. Neizostavna je i *crowdcreativity* u izvornosti sadržaja iz koje proizlazi distribuirano znanje – *distributed knowledge*. (Zlodi & Ivanjko, 2013.)

2.3.2. Implementacija *crowdsourcinga*

No, kada se govori o implementaciji *crowdsourcinga* u sektoru kulturne baštine, ali i društvenih mreža, ključna su tri aspekta: participacija korisnika, kategorizacija aktivnosti unutar projekta te inicijativa. Valja naglasiti kako i sama participacija korisnika ima četiri podvrste: *contributory projects* – projekti koji su primarno pod nadzorom institucije, dok se

korisnicima tek prepušta specifikacija određenih aktivnosti; *collaborative projects* – suradnički projekti u kojima bi korisnici trebali biti aktivni partneri već prilikom stvaranja institucionalnih projekata, ali koje u konačnici kontrolira institucija; *co-creative projects* – zajednički kreativni projekti u kojima je interes zajednice primaran te *hosted projects* – projekti društvenih mreža koje institucija isključivo prezentira u zajednici. Razlike ponajviše proizlaze iz idejnog vlasništva nad projektom, kontrolom projekta te kreativnim doprinosom pojedine strane – institucije ili pak društvene mreže/stranice. Posljedica implementacije *crowdsourcinga* su tagiranje, komentiranje, anotacije te dodavanje kontekstualnog znanja u obliku opisa. (Zlodi & Ivanjko, 2013.)

Ipak, važno je osvijestiti kako *crowdsourcing* nije spontan, već je okupljanje mnoštva svjesno inicirano o čemu vjerodostojno svjedoče društvene mreže. Društvene mreže promijenile su dinamiku komunikacije, raspodjelu moći i pozornosti, razvijajući prostor za transparentnu diskusiju, a cirkularni model uloga u komunikacijskom procesu temelj je participativne kulture. Naposljetku, mnoštvo izabire primjerice administrator *Facebook* stranice. Na njemu leži odgovornost razvoja mogućnosti mnoštva, budući da njihove resurse treba asimilirati u jedinstveni projekt. Korištenjem potencijala mnoštva potiče korisničku poduzetnost. Međutim, kako bi *crowdsourcing* društvene stranice zaživio, potreban je minimalni broj korisnika – kritičke mase. (Panigua & Korzynski, 2017.)

2.3.2.1. Nichesourcing

Crowdsourcing doista podržava različite afinitete korisnika, neovisno pritom je li riječ o arhivskoj platformi ili pak društvenoj mreži. Ipak, prikladniji izraz za digitalnu platformu poput topoteke bio bi *nichesourcing*. Riječ je o podvrsti *crowdsourcinga* gdje se složeni zadaci raspodjeljuju među manjom „gomilom“ amaterskih stručnjaka, a ne bezličnom „gomilom“. No, kolektivna snaga korisnika do svog je punog izražaja došla na društvenoj mreži *Facebook*. Neosporiva je činjenica da velike zbirke digitaliziranog građiva zahtijevaju mnogo više ljudskog angažmana, nego li što zaposlenici institucija mogu podnijeti. Potrebe mogu biti zadovoljene ukoliko se angažira javnost, no upitna je kvaliteta prikupljenih metapodataka. Bezlično se mnoštvo, stoga zamjenjuje amaterskim stručnjacima. Cilj je prebaciti usmjerenje korisnika s isključive konzumacije digitalnih kolekcija na suradnju koja će rezultirati razvojem istih. Takva premisa usmjerava na grupaciju amaterskih stručnjaka koji su se pridružili projektu radi vlastite motivacije. Ovaj aspekt govori o paradoksu uporabe pojma *crowdsourcing* u projektima kulturne baštine i primjerenosti pojma *nichesourcing*. (Zlodi & Ivanjko, 2013.)

2.4. Svrha i cilj istraživanja

Svrha ovog rada je istražiti može li lokalna zajednica sudjelovati u izgradnji participativnih arhiva zajednice te na koje načine se ostvaruje suradnja zajednice, arhiva i društvenih mreža. Cilj istraživanja je omogućiti uvid u participativne arhive lokalne zajednice, istražiti mogućnosti za angažman mnoštva te analizirati potencijal korisničkih komentara i oznaka u procesu stvaranja kulturnog kapitala i standardiziranih metapodataka. Za studiju slučaja odabrana je Međimurska županija i njezini participativni arhivi zajednice: Topoteka Međimurje i Facebook stranica „Međimurke i Međimurci”. Rezultat istraživanja je komparativna analiza opisa gradiva, angažman mnoštva te provedbe digitalizacije u skladu s autorskim pravima. Analiza je zamišljena kao pomoć zajednicama zainteresiranim za pokretanje vlastitog virtualnog arhiva i uspostavu suradnje s institucionaliziranim participativnim arhivima, ali kao i motivacija za angažman mnoštva.

2.5. Metodologija – studija slučaja

Rad opisuje procese traženja pristupa, odabira i vrednovanja fotografija, digitalizacije te obrade fotografija uz angažman zajednice, postavljanje digitaliziranog sadržaja na platforme i opis suradnje s lokalnom zajednicom. Metodom kvalitativne studije slučaja – provođenjem intervjua, komparativnom analizom te analizom statističkih parametara platformi, rad ispituje administratore participativnih arhiva zajednice – Topoteke Međimurja i Facebook stranice „Međimurke i Međimurci” o suradnji s lokalnom zajednicom te nastanku, oblikovanju i održavanju participativnih arhiva zajednice.

Topoteka Međimurje odabrana je kao reprezentativni primjer institucionalno utemeljenog participativnog arhiva, dok je kao reprezentativni primjer ad hoc arhiva zajednice putem društvene mreže odabrana Facebook stranice „Međimurke i Međimurci”. Dakle, odabrani su projekti koji podržavaju inicijativu mnoštva, točnije razvoj tzv. mrežnog memoriranja. Odabrana metoda korištena je budući da se pretpostavljalo da se njome mogu dobiti značajni podaci u odnosu na kontekst oblikovanja participativnih arhiva te dati uvid u postupke koji su doveli do uspješnog angažmana mnoštva u formiranju društveno utemeljenih metapodataka. Budući da ova istraživačka metoda ukazuje na složenost projekata i pojašnjavanje ishoda te uspješnog održavanja, svrha je prikazati sudjelovanje lokalne zajednice u izgradnji participativnih arhiva. Za potrebe istraživanja analizirane su i fotografije dostupne na platformama kako bi se stekao uvid u demokratizaciju arhivske djelatnosti te izmjene odnosa

moći između arhivista i lokalnih entuzijasta. Intervjui, komparativna analiza i statistički parametri su dakle ukazali na:

-utjecaj participativne kulture u demokratizaciji arhivske djelatnosti

-potencijal participativnih arhiva na platformi društvenih mreža

-razliku platformi participativnih arhiva zajednice

-uključivanje lokalne zajednice u aktivnosti na webu

-multidimenzionalnost digitalizacije

Uzorak je bio namjeran, a provedba intervjuja se odvijala u periodu od dva tjedna u mjesecu lipnju, dok je praćenje statističkih podataka ograničeno na period mjeseca lipnja 2020. godine.

U obradi informacija dobivenih studijom slučaja korištena je deskriptivna metoda te su dobiveni podaci potkrijepljeni stručnom literaturom.

2.6. Kolektivno pamćenje Međimurja

Međimurje je maleni krajolik smješten na samom sjeveru Hrvatske između dviju rijeka – Mure i Drave. Mjesto je zanimljive i dinamične povijesti te bogato razvijenom usmenom kulturom i običajima zajednice. Kulturni identitet ovog kraja djelomice je prezentiran radom Muzeja Međimurja, ali i zavičajnom zbirkom Knjižnice Nikola Zrinski u Čakovcu. Ipak, kako bi se kolektivno pamćenje zaista prenosilo generacijama pokrenuta su dva projekta: Facebook stranica „Međimurke i Međimurci” te Topoteka Međimurja. Srž oba projekta čini slikovno gradivo – fotografije. Fotografije predstavljaju ilustraciju davnih vremena. Evociraju događaje, prostor, ali i same ljude, stoga mogu biti promatrane kao svjedok doživljenog, kao umjetničke fotografije, ali i kao povijesni izvor.

2.7. Digitalizacija fotografija

Digitalizaciju je moguće provesti pod nadzorom institucije ili pak neovisno o instituciji. Projekt Topoteke Međimurja i njegova digitalizacija provodi se pod nadzorom institucije – Gimnazija Josip Slavenski Čakovec, čime se očituje veća kontrola nad digitalizacijom i učinkovitost. Budući da je riječ o projektu koji je moguće podijeliti u manje cjeline, institucija gotovo uvijek pronalazi zainteresirane korisnike - učenike, ali i osoblje za projekt. Također, institucija ima i dobre izvore financiranja. Digitalizacija izvan institucije provodi se u sklopu Facebook stranice „Međimurke i Međimurci”. Budući da se provodi izvan institucije, administraciju vrše korisnici - pratitelji visokog interesa koji se javljaju svojevrijem. Što se tiče financijske strane, osobito tehničkih aspekata, situacija je nepovoljnija, budući da administrator stranice sam snosi troškove.

2.7.1. Kriteriji za odabir fotografija za digitalizaciju

Digitalizacija fotografija provodi se iz nekoliko razloga. Primarni je razlog zaštita izvornika, čime se korisnicima nudi elektronička verzija umjesto izvornika te je na taj način izvornik manje u uporabi. Ne manje važan aspekt primarnog je i taj što elektronička verzija može poslužiti kao sigurnosna kopija u slučaju oštećenja ili gubitka originala. Sekundarni je razlog digitalizacija radi povećanja dostupnosti. Elektronička je inačica istovremeno dostupna većem broju korisnika. Upravo to pridonosi povećanju broja korisnika, ali i aspekta vidljivosti. Tercijarni je razlog digitalizacija radi pružanja novih usluga korisnicima. Naime, prebacivanjem u digitalni oblik nudi se ne samo razmjena metapodataka između institucija i društvenih mreža, već se i raznovrsni sadržaji spajaju u virtualne zbirke kojima ponajviše doprinose upravo aktivni korisnici. (Stančić, Odabir gradiva za digitalizaciju, 2009.)

U kontekstu spomenutih razloga vrši se i odabir gradiva za digitalizaciju, a u ovom je istraživanju najveći naglasak stavljen na slikovno gradivo, odnosno fotografije. Odabir fotografija u oba slučaja obuhvaća tri koraka: predlaganje, procjenjivanje i određivanje prioriteta. (Stančić, Odabir gradiva za digitalizaciju, 2009.) Odabir gradiva se u ovim slučajevima ne vrši pod nadzorom povjerenstva, no ipak se gradivo prije digitalizacije sagledava iz pravnog i etičkog aspekta. Veći dio pozornosti je posvećen i fizičkom stanju, frekventnosti korištenja originala i osobi ili grupi na koje se eventualno fotografije referiraju. Za arhivsko gradivo – u ovom slučaju fotografije – „ističe se preporuka da pri vrednovanju građe svakako treba obratiti pozornost na njezinu informacijsku i evidencijsku vrijednost.“ (Stančić, Odabir gradiva za digitalizaciju, 2009., str. 18) Informacijska se vrijednost odnosi na cjelovitost informacije i na procjenu interesa korisnika, dok se evidencijska vrijednost odnosi na pružanje uvida u neki događaj ili aktivnost. Gradivo samo po sebi posjeduje artefaktnu ili stvarnu vrijednost zbog unikatnosti lokalne povijesti i zavičaja.

2.7.2. Odabir opreme i postupak digitalizacije

U oba slučaja gotovo se sve fotografije nalaze u crno-bijeloj tehnici te se pohranjuju neovisno o nejednakosti formata. Načelno, vrsta gradiva i njegove fizičke dimenzije uvjetuju odabir opreme i postupak digitalizacije. Slikovno gradivo – fotografije, se u oba projekta digitaliziraju skenerima. Također, u oba projekta koriste se koračni skeneri. „Koračni skeneri su oni koji bez ljudske intervencije mogu skenirati samo ono pojedinačno gradivo koje je postavljeno na površinu za skeniranje.“ (Stančić, Digitalizacija gradiva, 2009., str. 33) Podvrsta koračnog skenera je plošni skeneri. Upravo njih većina korisnika identificira s pojmom skener, a naziva se još i stolnim skenerom. U oba projekta koristi se A4 model plošnog skenera koji ne zahtijeva veliko znanje prilikom rukovanja. Prilikom skeniranja, važno je obratiti pozornost i na kvalitetu skenirane fotografije, budući da je riječ o reprodukciji. DPI iliti *Dots Per Inch* označavaju kvalitetu fotografije. Viši DPI znači povećanje detalja, odnosno jasnoće fotografije. Budući da se digitalizacijom želi sačuvati informacijski sadržaj predloška, digitalna slika mora biti kvalitetna i skenirana u visokoj razlučivosti. Najmanje 300 dpi-a u 24-bitnoj boji. Iako je riječ o crno-bijelim fotografijama, koristi se RGB sustav. RGB sustav stvara sliku kombinirajući tri osnovne boje: crvenu, zelenu i plavu. Funkcionira po principu dodavanja boje crnoj pozadini. (Stančić, Digitalizacija gradiva, 2009.) Dakle, početna odluka prilikom svakog skeniranja odnosi se na vrstu slike koju se želi stvoriti – u sivoj skali ili u boji i rezoluciju. Određuje se koliko će točaka po inču skener zabilježiti. Veća rezolucija rezultira i većom datotekom. (Stančić, Obrada i kontrola kvalitete, 2009.) Proces digitalizacije fotografija

započinje odabirom fotografija, a po odabiru slijedi digitalizacija fotografija koja se provodi na jednak način u oba projekta. Međutim, preostali koraci u digitalizaciji: obrada i kontrola kvalitete, zaštita, pohrana i prijenosa, pregled i korištenja te održavanja digitaliziranih fotografija, ovise o platformi. (Stančić, Odabir gradiva za digitalizaciju, 2009.)

2.8. Topoteka Međimurje

2.8.1. Topoteka – naš virtualni arhiv

Topoteka je zapravo platforma koju čine lokalno i povijesno relevantni materijali i znanje koje se čuva u rukama privatnih stvaratelja te je dostupno putem online arhiva koji djeluje u lokalnim zajednicama. S obzirom da postoje u brojnim europskim zemljama, omogućena je usporedba regionalnih povijesnih uvjeta na europskoj razini, čineći pritom raznolikost i zajedničke temelje svakodnevnog života opipljivim putem virtualne zbirke koja se vrlo lako može i proširivati.

Samo pomoću regionalnog očuvanja može se detaljno i sveobuhvatno očuvati lokalna povijest te bi iz tog razloga upravitelji iliti menadžeri topoteka trebali biti iz određenog lokalnog područja. Svojim poznavanjem lokalnih okolnosti mogu locirati i identificirati relevantne povijesne izvore te tako osigurati visokokvalitetno indeksiranje i lokalizaciju stavki topoteke. Funkcionalnošću indeksacije i lokalizacije povijesno gradivo u privatnom vlasništvu se ujedinjuje. Zamijećena je i velika vrijednost genealoških aspekata istraživanja, budući da su mnogi preci indeksirani upravo po prezimenu. (Topothek Portal, 2020.)

2.8.2. Zajednica kao mogućnost

Primarni preduvjet za rad u Topoteci je interes, s obzirom da je najčešće riječ o volonterima. Kako stručno povijesno znanje nije uvjet, lokalni entuzijasti povijesti mogu doprinijeti njezinu održavanju. Izmjena rezultata moguća je u bilo kojem trenutku te se indeksne oznake mogu kontinuirano poboljšavati. Budući da, Topoteku uvijek objavljuje ustanova, ona se temelji na uređivačkom radu. Za sadržaj Topoteke odgovorni su njezini upravitelji, koji uz prethodnu konzultaciju sa suradnicima provode validaciju priloga. Osnovno načelo Topoteke je slobodan pristup povijesno relevantnim materijalima zainteresiranim osoba i javnosti. Upravo zato upravljanje Topotekom treba povjeriti ustanovi koja nema predispozicije za komercijalno iskorištavanje povijesnog materijala. Zbog navedenog razloga javne ustanove, odnosno zajednice ili obrazovne ustanove upravljaju Topotekom. (Topothek Portal, 2020.) Iz svega navedenog kao ključni dionici Topoteke prepoznati su: javnost, zajednica, topotekari i baštinske institucije. U načelu, svi uključeni dionici imaju koristi. Javnosti je omogućen pronalazak svojih predaka ili pak tema iz kulturne svakodnevice koristeći pojmove za pretraživanje, vremenske crte i interaktivne mape. Zajednici je omogućeno razvijanje svijesti o lokalnoj povijesnoj tematici, kao i izravno sudjelovanje u istoj. Mjesni suradnici iz zajednice nazivaju se i građanima znanstvenicima – *citizen scinestist*. Topotekari,

kao zaljubljenici u lokalnu povijest, dobivaju legitimitet zajednice i baštinske ustanove čija se promocija uspješno vrši diljem internetske zajednice. Dakle, Topoteka pruža znanje i iskustvo za uključivanje volonterskog rada i masovno prikupljanje podataka u tom procesu. (Schatek, Topoteka – dostupna svima, 2020.)

2.8.3. Od papira do virtualnog arhiva

Početna faza rada kreće tehničkom implementacijom i uvodom u obliku online priručnika. Potom se kreće s implementacijom materijala. Primjerice, kako bi se stvorila predodžba o manjoj lokalnoj zajednici, dovoljno je već 50-ak unosa. Tijekom prve faze uvođenja materijala, topoteka će biti skrivena posjetiteljima. Trenutak njezine dostupnosti i vidljivosti javnosti ovisi o samom administratoru. Pri pokretanju zbirke administrator se ugovorno obvezuje preuzeti odgovornost za objavljivanje fotografije i točnost podataka, uz poštivanje autorskih i vlasničkih prava. „Navođenje stvaratelja, vlasnika, podataka o uvjetima korištenja i izvorima prikupljenih sadržaja obavezno je za svaki objavljeni zapis i zadaća je administratora Topoteke.“ (Lemić, Suradnička digitalna platforma Topoteka, 2019., str.9) Administratorima je rad olakšan uputama za rad u korisničkom priručniku koji osim tehničkih podataka o digitalizaciji gradiva, donosi i upute za upravljanje i opis digitalnih zapisa. (Lemić, Suradnička digitalna platforma Topoteka, 2019.) U fazi razvoja najvažnije je mobilizirati novi materijal dobiven usmenom komunikacijom ili lokalnim novinama jer bi topoteka za lokalnu zajednicu primarno, a potom i međukulturalnu, trebala predstavljati kontinuirano rastući virtualni arhiv koji dokumentira događaje ili promjene u zajednici. Topoteku je potom moguće registrirati i u ICARUS mrežu.

Digitalizirane fotografije mogu se pregledavati zadanim redoslijedom ili dodatnim pretraživanjem prema kronološkom kriteriju, vrsti gradiva i ključnoj riječi iz opisa svake fotografije. „Elementi za opis zapisa u skladu su s ISAD (G) normom i uključuju sljedeća polja: naziv, mjesne odrednice, opis/komentar, datum, lokacija, medij, stvaratelj, vlasnik, autorska prava, izvor i napomena.“ (Lemić, Suradnička digitalna platforma Topoteka, 2019., str. 10) Uz svaku se fotografiju mogu postavljati pitanja na koja korisnici koji pregledavaju fotografije mogu odgovoriti i aktivno sudjelovati u opisu gradiva. Obveza topotekara prije objave gradiva je pribavljanje pisane suglasnosti njegova vlasnika uz uvjete korištenja. (Lemić, Suradnička digitalna platforma Topoteka, 2019.)

Kriteriji kojim se određuje kvaliteta topoteka je njezina povezanost s barem još pet drugih topoteka, dugoročno očuvanje sadržaja, korištenje otvorenog sučelja, funkcija geo karte s

označavanjem točke i kuta gledanja, samostalna administracija sadržaja i 24-satna potpora. (Topothek Portal, 2020.)

2.8.3.1. Topoteka Međimurje

Gimnazija Josipa Slavenskog u Čakovcu zasigurno je spoznala prioritet digitalizacije i očuvanja fotografija, kao povijesnog gradiva. Projekt Topoteke Međimurja proistekao je iz težnje da se povežu stvaratelji povijesti s baštinskim ustanovama i da se svijest o očuvanju i vrijednosti kulturne baštine usadi u svijest pojedinca. Ključan rezultat koji je proizašao iz aktivnosti na projektu „Podijelite sjećanju na vlastitu povijest“ bila je upravo Topoteka Međimurje, oblikovana na način da se zajednicu poveže s arhivom. Ne samo da se na taj način ojačala suradnja arhivskih i obrazovnih ustanova, već je povećan i interes javnosti zbog povezivanja ustanova i njihovih korisnika na međukulturalnoj razini. (Pajnić & Dobrica, 2017.)

2.8.3.1.1 Od starih fotografija do Topoteke Međimurje

Sudionici obrazovnog procesa posebnu pozornost pridaju i arhivsko-pedagoškim radionicama koje su tematski, sadržajno i metodološki prilagođene dobi djece u srednjim školama. Edukativni programi se planiraju i izvode u dogovoru s profesorima. Suradnja sa srednjim školama arhivima je iznimno važna jer se neposrednim pristupom izvornom arhivskom gradivu produbljuje znanje ne samo o povijesti svoga zavičaja, već i o djelatnosti arhiva. Također, edukativne radionice potiču učenike na upoznavanje uloge čuvara kulturne baštine, ali i korištenje arhivskog gradiva u budućnosti. (Lemić, 2019.)

Kreativno-pedagoški pristup u sklopu didaktičkih aktivnosti organiziran je pod vodstvom Hrvatskog državnog arhiva. Upravo je Hrvatski državni arhiv ponudio srednjoj školi suradnju na projektu kroz dvije aktivnosti: „Topoteka“ i „Avantura u arhivu“. Gimnazija Josipa Slavenskog u Čakovcu je sukladno svojim mogućnostima, ali i afinitetima učenika, odabrala jednu od aktivnosti te je ovo iskustvo suradnje usmjerila ka pedagoškim aspektima arhiva. U dogovoru s Gimnazijom Josipa Slavenskog u Čakovcu postignuta je suradnja s učenicima koji su se uključili u rad s topotekom, donoseći fotografije iz obiteljskih albuma. Vođenje Topoteke i opis fotografija također je povjeren samim učenicima, uz određeni nadzor profesorice povijesti. Radionica sa starim fotografijama pomogla je upoznavanju s povijesnim fotografskim procesima, načinima identifikacije, obrade i zaštite fotografije što je dovelo do samostalnog istraživanja vlastitog porijekla – genealoškog istraživanja, ali i dubinske analize zavičajne povijesti. Zahvaljujući velikom odazivu učenika ostvaren je projekt pod nazivom Topoteka Međimurja. Ovakav vid rada posebice afirmira pristup arhivističkoj struci kao jednoj

od pedagoških disciplina jer se učenike na kreativan način potiče na razvoj informacijskih vještina, produbljuje se zanimanje za digitalne medije, upoznaje se povijest vlastitog zavičaja te se aktivno sudjeluje u njezinu očuvanju. (Pajnić & Dobrica, 2017.)

2.8.3.1.2 Sadržaj Topoteke Međimurja

Topoteka Međimurje je sa svojim radom započela aktivno krajem 2017. godine. Do danas je prikupljeno gotovo 1000 fotografija, kojima je pridruženo 17 audio zapisa. Primarno je fokus na prikupljanju slika upravo s područja Međimurja. Sadržaj Topoteke najčešće čine privatne zbirke obiteljskih fotografija i poneki dokumenti, čime se prate promjene života i krajolika malih mjesta diljem Europe. Virtualne zbirke prikazane su prema geografskom kriteriju : država – regija – zbirka, a pristupa im se odabirom naziva ili putem interaktivne mape. (Lemić, Digitalni arhivi i arhivske platforme, 2019.) Prvi pisani podaci o Međimurju datiraju iz 13. stoljeća, dok je najvažniji dio međimurske povijesti od 16. stoljeća pa sve do početka 18. stoljeća vezan uz obitelj Zrinski. Zahvaljujući izgradnji željezničke pruge u 19. stoljeću dolazi do gospodarskog razvoja Međimurja. 20. stoljeće pak je ponajviše ostalo obilježeno borbom za pripojene Međimurja hrvatskom prostoru, osobito nakon Prvog svjetskog rata. Iznimno bogata povijest Međimurja potakla je učenike na prikupljanje, ponajviše slikovnih, a potom i pisanih i audio materijala, te aktivno uključivanje u očuvanje povijesno-kulturne baštine sa željom da bude predstavljena široj javnosti u digitalnom obliku. Prikupljene fotografije datiraju sve do 1900. godine te se uz fotografiju navodi točna lokacija, datum nastanka, kao i osnovni opis sadržaja slike, ali i vlasnik fotografije. (Borko, 2020.)

2.8.3.1.3 Administracija u praksi

Nakon prijave administratora, vidljiv je pregled Topoteke „iza kulisa“. Naime, administrativna djelatnost započinje odabirom polja „Dokumenti“ u izborniku. Međutim, kako bi administracija bila moguća potrebno je zadovoljiti tehničke uvjete – postavljanje skenera. Budući da je skener postavljen na RGB model boje, crno-bijele fotografije katkada mogu biti iskrivljene, stoga ih je potrebno skenirati u *grey scale* modu. Suvišni dijelovi poput obruba, okvira uklanjaju se s fotografija nakon skeniranja. Nakon prijenosa, nove fotografije bit će postavljene na početak popisa svih dokumenata. Preporuka arhivske međunarodno zajednice je da prilikom postavljanja fotografija rezolucija slike bude minimalne vrijednosti od 600 DPI-a. No, s obzirom da je kod Topoteke Međimurja riječ o projektu isključivo učeničkog doprinosa, rezolucija slike je nešto manja – 300 DPI. U svrhu zaštite izuzetno je korisno što Topoteka smanjuje automatski razlučivost fotografije prikazane na zaslonu, ali zadržava izvornu veličinu slike u pozadini. (Šafarić, 2020.) Također, budući da nisu uneseni osnovni

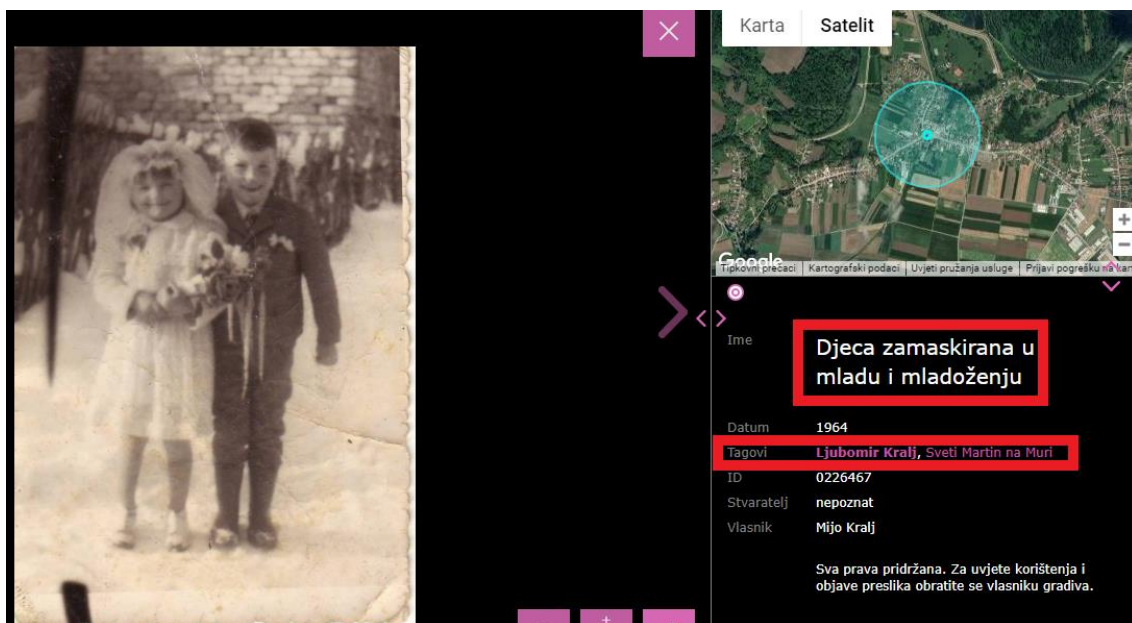

metapodaci, one su vidljive isključivo administratoru. Dakle, vidljivost je moguća samo nakon popunjavanja obaveznih polja metapodataka: lokacija, datum/godina, stvaratelj, vlasnik. Administrator sam određuje vidljivost fotografije nakon unosa „uvjetnih“ metapodataka (Slika 1). Prenesenu fotografiju administrator može zamijeniti u bilo kojem trenutku bez brisanja metapodataka koji su prethodno uneseni. (Schatek, Topotheque Manual, 2020.)

Naziv datoteke ▾, ID ▾		1. Navod mjestia + glavni objekti *	2. Tagovi Sporedni objekti	Komentar ▾	Datum ▾	locirano	Kategorija ▾	Stvaratelj * ▾	Vlasnik * ▾	Copyright ▾
 Naziv datoteke: IMG_20200625_101414 med:0701148 Upload od: Marija Borko Naslov: * <input type="text" value="Djeca"/>	☐	Tubboxac	Marija Horvat, Josip Kovač, Ivan Bogdan, Stjepan Bogdan		Od: * <input type="text" value="04.05.1967"/> Do: <input type="text" value="04.05.1967"/> Tekst: * <input type="text" value="4.5.1967"/>	☒ da <input type="text"/>	<input type="text" value="Slika"/> <input type="text"/>	Foto Lebar	Marija Kovač	Licenca : <input type="text" value="Arhiva predn"/> Preuzeti: <input type="text" value="Arhiva predn"/>

Slika 1. Unos metapodataka u Topoteku Međimurja

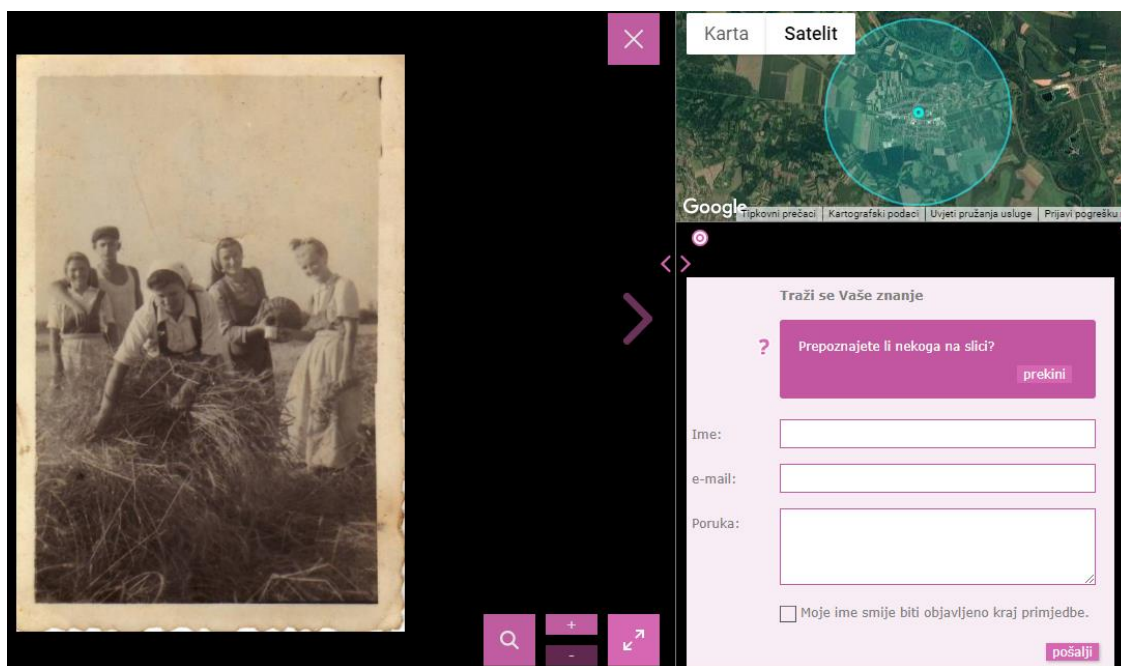
Topoteka koristi i oznake/tagove kao kratke opisne pojmove kojima se ističu važne pojedinosti o objavljenim fotografijama. Najčešće se pritom radi o opisu prigode prilikom koje je fotografija nastala kao što su vjenčanje, sprovod, godišnjica, rođendan itd. Učestalo i opis prigode posluži kao ime fotografije. Osim prigoda, može se precizirati i sama lokacija ukoliko je riječ o poznatijoj ulici ili pak stambenom objektu. Budući da su na fotografijama učestalo prikazane prigode, ali i običaji, odnosno aktivnosti lokalne zajednice, nerijetko se navode i osobne odrednice poput zanimanja pa čak i cjelovitih osobnih imena. Oznake su vrlo važne jer pomažu korisnicima Topoteke u pronalasku odgovarajuće fotografije pri čemu administrator treba voditi računa o oblikovanju oznaka iz perspektive lokalne zajednice (Slika 2). (Šafarić, 2020.)

Slika 2. Prikaz fotografije u Topoteci Međimurja

Polje komentara koristi se za dodavanje konteksta. Iako nema ograničenja za moguću duljinu teksta, administratoru se preporuča tek kratak presjek. Polje za komentare omogućuje i povezivanje s drugim fotografijama navođenjem poveznice vidljive u javnom prikazu. Polje datuma nastoji precizirati datum ili pak raspon nastanka fotografije. Osobito korisnim pokazala se pohrana mjesta za svaku fotografiju, stoga se najčešće označuje mjesto na kojem je snimljena fotografija. Specifikacija inicijalne lokacije moguća je korištenjem jednog od četiri modela. U Topoteci Međimurje najčešće korišten model je približno mjesto fotografije. (Šafarić, 2020.) Preostala tri modela su lokacija bez dodatnog usmjerenja, točna lokacija s točnim usmjerenjem na objekt te oblik poligona koji se koristi za zračne fotografije ili tlocrte. (Schatek, Topotheque Manual, 2020.)

Kao stvaratelj fotografije najčešće se navodi fotografski studio, a budući da bez ovog metapodatka vidljivost fotografije nije moguća, moguće je unijeti i opciju da je stvaratelj nepoznat. Svakako je važniji idući podatak o osobi ili instituciji koja trenutno posjeduje izvorni objekt te je taj podatak obavezan. (Šafarić, 2020.) Nositeljem autorskih prava na trenutnom digitalnom objektu smatra se sama Topoteka, stoga se znak *copyrighta* © automatski dodaje. U polju nositelja autorskih prava nalazi se i podatak o licenci, kao i mogućnost dozvole, odnosno ograničavanja preuzimanja fotografije. Od ostalih metapodataka moguće je navesti i izvor, ukoliko je fotografija preuzeta iz novina, zatim bilješku koja je vidljiva isključivo administratoru i pitanje. Poljem pitanja pohranjuje se upit za posjetitelje o fotografiji (Slika 3). (Schatek, Topotheque Manual, 2020.)

Slika 3. Prikaz upita u Topoteci Međimurje

Fotografije čiji podaci nisu potpuni, nalaze se na naslovnoj stranici Topoteke na traci izbornika pod kategorijem „Neriješen”. Sugestivno se uz fotografiju pojavljuje znak upitnika te upit glasi, „Prepoznajete li nekoga na slici?”

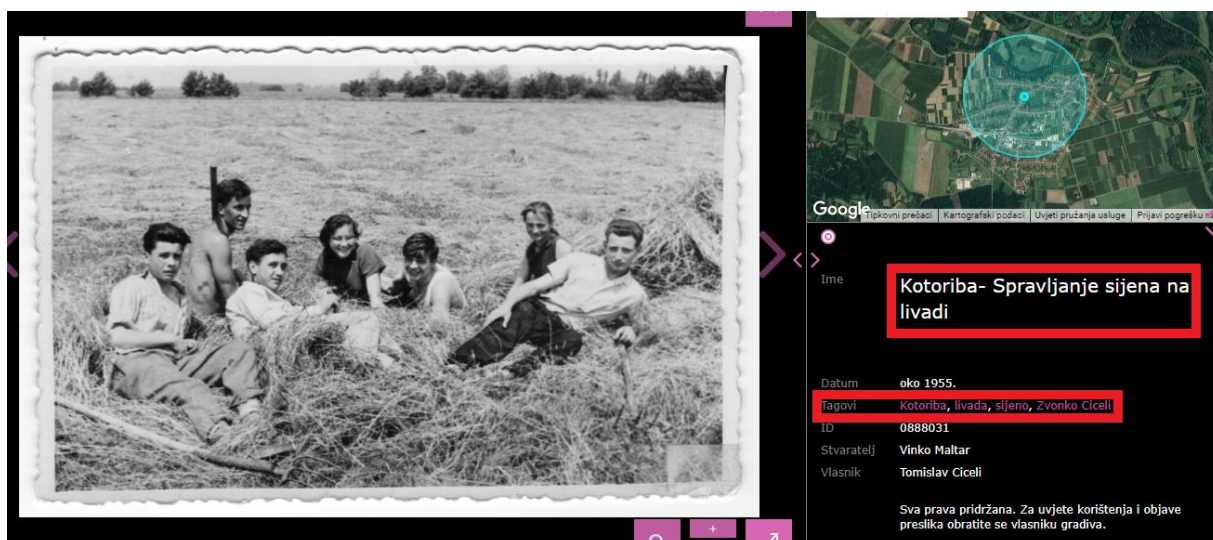
Topoteka Međimurja pruža opis, prezentaciju i pretraživanje arhivske građe korištenjem interaktivnih IT alata i shema opisa u skladu s ISAD (G) standardom koji omogućuje prijenos metapodataka i u druge arhivske institucije, odnosno informacijske sustave. Administrativni posao obavljaju topotekari, dok su korisnici/posjetitelji angažirani kroz odgovaranje na pitanja ili pak učitavanjem i indeksiranjem podataka. (Lemić, Mijoč & Filipović, 2017.)

Na početnoj stranici Topoteke Međimurja nalazi se popis i interaktivna karta virtualnih zbirki. Za registraciju je potrebno popuniti mrežni obrazac kojim se prihvaćaju uvjeti korištenja. O tehničkom održavanju, razvoju platforme i servera s pohranjenim materijalima brine ICARUS. U rubrici „Pravni uvjeti“ istaknuto je da je Topoteka mrežni servis omogućuje uvid u povijesne izvore, no ne i njihovo daljnje korištenje. „Vlasnici i nositelji autorskih prava daju administratoru pojedine zbirke pravo na objavu digitalnih fotografija na platformi Topoteka, pri čemu je daljnje korištenje uvjetovano licencom *Creative Commons*.“ (Lemić, Suradička digitalna platforma Topoteka, 2019.) Za daljnji rad s gradivom zainteresirani se upućuju na javljanje nositelju prava i pribavljanje suglasnosti.

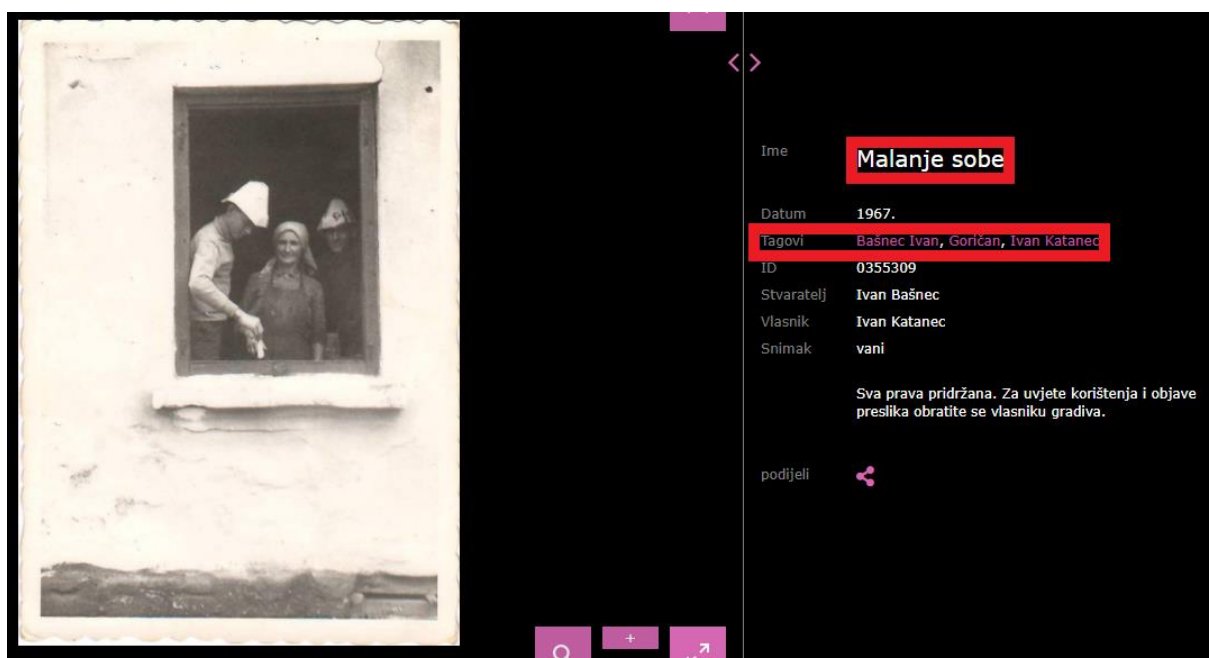
2.8.3.1.4 Paradoks društvenih oznaka

U Topoteci Međimurja najčešće se metapodaci koje topotekari dodaju tiču vremena i informacije o mjestu uz pokoju napomenu ili društvenu oznaku koja ukazuje na informacije pronađene na fotografijama. Ipak, jasno je kako su društvene oznake važne za stvaranje društvenog iskustva u topoteci. Upravo te društvene oznake mogu topoteku učiniti pretraživom i dostupnom. Na temelju prvotnih uvida u Topoteku Međimurja identificirane su tri vrste oznaka: oznake zajednice, konteksta i predmeta. Oznake zajednice sadrže vrlo precizne informacije o mjestima (adrese), ljudima (osobna imena ili uloge u zajednici). Oznake konteksta opisuju događaj na slici i vrlo su vrijedne za analizu. Oznake predmeta najjednostavnije su oznake, budući da nije potrebno precizno znanje o mjestu ili pak događaju koji prikazuje fotografija, već je isključivo riječ o predmetima na fotografiji. Društvenim označavanjem i bilježenjem ključnih riječi, digitalizirani objekti postali su dostupni i pretraživi. Međutim, nemaju primjenu u globalnom pretraživanju topoteka jer svaka topoteka predstavlja povijest vlastite lokalne zajednice. Nema razvijenog zajedničkog pristupa zbog različitosti materijala unutar topoteka. Razlike se očituju ne samo kod društvenih oznaka, već i kod dodijeljenih oznaka lokalnih topotekara. Vidljiv je izostanak hiperonima, odnosno riječi ili fraze u čiji sadržaj ulaze i drugi pojmovi uključujući i njihov sadržaj. Hiperonimi su superordinirani pojmovi. Budući da je izostanak hiperonima vidljiv, nema povezivanja ni među samim topotekama. (Dorn i sur., 2018.)

Uočljiv problem je i varijacija u broju oznaka po fotografiji (Slika 4 i 5), što znatno ovisi o osobi koja dodjeljuje oznake, stoga su neke fotografije već u samom začetku dostupnije od drugih. Čak i ako oznako zajednice sadrže vrlo precizne informacije o mjestima, ulozi osobe i sl., daljnja biometrijska analiza ostaje i dalje izazov. Uloge osobe jedinstvene za svaku zajednicu s teškoćom će pobuditi interes šire javnosti, osim ako nije riječ o ulozi kojom je predstavljen neki običaj ili pak zastarjeli zanat. Vidljiva je kontradiktornost u namjeni topoteke kao dijela zajednice i oznaka zajednice koje topoteku ne čine dostupnom zbog neujednačenosti oznaka. Iako su kontekstne oznake vrlo vrijedne u pružanju informacija, većina fotografija ipak ne sadržava kontekstne oznake. Čak i sami topotekari više dodjeljuju hiponime, nego li hiperonime. Zbog nedostatka hiperonima, prikaz povezanih rezultata je gotovo nemoguć, no istovremeno hiponimi nude konkretne točke povezivanja, ali na dijalektalnom izričaju. Nestandardizirani jezik onemogućava dostupnost – uporaba kajkavskog dijalekta (Slika 4 i 5).

Slika 4. Primjer opisa fotografije na dijalektalnom izričaju (kaj. *spravljanje* – hrv. pospremanje)

Slika 5. Primjer opisa fotografije na dijalektalnom izričaju (kaj. *malanje* – hrv. bojanje)

Iako su oznake predmeta najobjektivnije, topotekari gotovo da ih ne koriste. Naime, predmeti su vidljivi sami po sebi, a i broj predmetnih oznaka kao i njihova kategorizacija nije specificirana čime se stvara nepotrebna redundantnost. Dok je broj društvenih i kontekstualnih oznaka sam po sebi ograničen, potencijalni broj predmetnih nije. Prema tome kriterij broja oznaka nije relevantan u odnosu na kvalitetu informacija koje su u njoj sadržane. (Dorn i sur., 2018.)

2.8.3.1.4.1 Moguće rješenje

Deskriptivne informacije u topotekama devijantne su same po sebi, budući da pokrivaju različite aspekte kao što su kvaliteta podataka, označavanje, sudjelovanje lokalne zajednice uz nedostatak semantičkih struktura više razine. S obzirom da su topotekari najčešće volonteri, neizvjesnosti prilikom označavanja i nisu iznenađujuće. Radeći dobrovoljno na oznakama, ne čudi različitost u kvaliteti i preciznosti istih koja uvodi značajne razlike u pravilnost sustava, a upravo bi oznake trebale biti glavna točka povezivanja topoteke i drugih izvora. Budući da je rad topoteke utemeljen na inkorporaciji zajednice, kako bi te društvene oznake zaista povećale dostupnost potrebno je uključiti računalne alate u poboljšanje pristupa i pretraživosti. Intelektualne bilješke još uvijek nisu iskorištene u svom punom potencijalu, a računalni alati za vidljivost s mogućnošću povezivanja s vanjskim izvorima znanja povećali bi umreženost, povezivanje i otvaranje kolekcija fotografija različitim istraživačkim poljima. Kako bi podaci topoteke bili dostupniji, predložen je trostruki pristup pomoću kojeg će se razviti tezaurus utemeljen na hiperonimima. Tri aspekta čine: participativna zajednica, semantičke tehnologije i računalni alati za vidljivost oznaka. Time bi se poboljšala kvaliteta skupa podataka koristeći generirane metapodatke uz algoritme strojnog učenja, s obzirom da u topotekama ne nailazimo na precizniju tematsku kategorizaciju. (Dorn i sur., 2018.)

2.9. Facebook stranica „Međimurke i Međimurci“

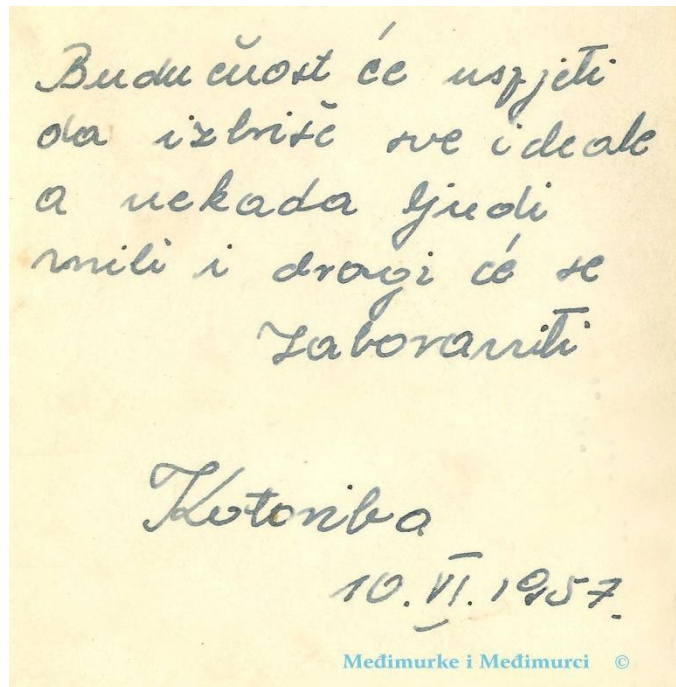
2.9.1. Facebook identitet - stranica

Facebook stranica – jedna je od opcija izrade *Facebook* identiteta. Međutim, preduvjet za njezinu izradu je postojeći osobni profil korisnika. Stranica omogućuje vrlo visoku vidljivost i dostupnost. Uzevši u obzir želju administratora - širenje vidljivosti stranice i objavljivanog sadržaja, tada je kreiranje stranice pravi izbor. Jedan od prvih koraka u njenom kreiranju je odabir kategorije. *Facebook* nudi sljedeće kategorije stranica: lokalni posao ili mjesto; poduzeće, organizacija ili institucija; brand ili proizvod; izvođač, bend ili javna ličnost; zabava te svrha ili zajednica. Nakon odabira kategorije, odabire se ime stranice. Ime mora biti jasno i reprezentativno. Potom slijede još dva jednostavna koraka prije nego li stranica bude online – postavljanje korisničke slike (*Profile Photo*) i slike zaglavlja (*Cover Photo*). Zatim slijedi upisivanje osnovnih podataka primjerenih kategoriji stranice. *Facebook* preporuča postavljanje logotipa kao korisničke slike. Upravljačke uloge za vođenje *Facebook* stranice su sljedeće: administrator, urednik, moderator, oglašivač i analitičar. Administratori imaju najviše ovlasti te mogu dodjeljivati i mijenjati postojeće uloge, no mogu ih i sve obnašati samostalno. Nadalje, administratori uređuju stranicu, objavljuju ili uklanjaju objave, odgovaraju na poruke i komentare te uklanjaju osobe i komentare koje krše pravila stranice. Poželjno je nakon kategorizacije stranice navesti i osnovne podatke o stranici, ali i dodati neke osnovne informacije poput e-mail adrese. *Facebook* Uvidi (*Insights*) jedan su od najvažnijih alata koji pomaže u praćenju aktivnosti *Facebook* stranice. Pregledni podaci ukazuju na domet određene objave, ali i koliko se ljudi i na koji način aktivno uključilo u njezino komentiranje ili dijeljenje. Statistika pokazuje i ukupan broj pratitelja, ali i novih pratitelja od tekućeg tjedna. U rubrici Uključenost pratitelja (*Engagement*), osim broja onih koji su komentirali objave, označili ih da im se sviđaju ili ih podijelili, moguće je vidjeti i broj onih koji su sakrili objave i prijavili ih kao *spam*. Od neizostavne je važnosti ažuriranje stranice koje od administratora zahtijeva minimalnu tjednu aktivnosti u nekoliko objava. (Virtualna tvornica, 2020.)

2.9.1.1. Začeci „Međimurki i Međimuraca“

Facebook stranica „Međimurke i Međimurci“ čuva sjećanja Međimurja uz pomoć fotografija društvenog života njegovih stanovnika. Krunoslav Bedi s radom na spomenutoj stranici započeo je i ne toliko davne 2015. godine. Građani, a osobito ženska populacija, počeli su mu donositi stare fotografije iz svojih obiteljskih albuma. Fotografije bi skenirao te im vraćao originale, budući da mu je za sentimentalni angažman očuvanja lokalnih sjećanja bila

dovoljna digitalna kopija. Neizostavna je činjenica kako građani nisu skloni tek tako odreći se svog obiteljskog blaga – fotografija, čime mu je uvelike otežana suradnja. Dakle, čak i posudba fotografija za skeniranje, zahtijeva stjecanje povjerenja. Ovakvim vidom suradnje sa zajednicom, fotografije su prvotno bile dostupne samo Krunoslavu, no ne i široj zajednici. Rezultati osobnog projekta vidljivo su uspješni, o čemu svjedoči broj aktivnih pratitelja – 8492 pratitelja. Od samog početka svaka je fotografija skenirana u visokoj rezoluciji te dobiva svoj broj, opis detalja koji prikazuje, lokaciju, datum (ponekad tek približni period) i inicijale vlasnika. Ponekad se već i na poleđinama fotografija nalaze opisni podaci koji se koriste kao pouzdan izvor informacija (Slika 6). (Bedi, 2020.)

Slika 6. Poleđina fotografije s opisnim podacima

Facebook stranica „Međimurke i Međimurci“ kreirana je 6. siječnja 2015. godine te je kategorizirana kao zajednica (Slika 7).

Slika 7. Prikaz korisničke slike i slike zaglavlja Facebook stranice „Međimurke i Međimurci“

Započela je radom kao „Selnica negda“, budući da su prve fotografije bile prikupljene upravo s tog područja. Već na samom početku opisa stranice naglašeno je sljedeće: *Ako neko područje i ljudi koji su živjeli na tom području zaslužuju vremenski epitet nostalgije onda je to Međimurje. Ova stranica nije potraga za identitetom ljudi, već neposredan način svjedočanstva o bogatom životnom portretu Međimurki i Međimuraca. Uživajte u tišini prošlih vremena i ljudima koji su barem jednim dijelom svojim životima i običajima, radostima i tugom obilježili „Rascvali vrt Hrvatske“.* Ukoliko posjedujete stare fotografije i druge materijale bili bismo vam zahvalni da nam ih nakratko ustupite radi skeniranja (ili nam ih pošaljite u digitalnom obliku na mail: medjimurjemm@gmail.com), nakon čega bismo ih, uz vaše dopuštenje objavili. Dakle, prikupljanje fotografija popraćeno je sentimentalnošću. (Bedi, 2020.)

2.9.1.2. Administrator motivator

Ulogu administratora vrši tek jedna osoba – Krunoslav Bedi. Upravo stoga ima potpunu autonomiju prilikom odabira fotografija za objavljivanje. Objavljivanje fotografija je ažurno. Objave korisnika na zidu, kao ni tagiranje fotografija nije moguće, budući da se fotografije ne objavljuju bez suglasnosti njihova vlasnika. Dakle, korisnički generirani sadržaj kroz stranicu prije svega bio bi javno dostupan online, vrlo vjerojatno kreativan, ali i neprofesionalan, stoga je kontroliran od administratora stranice radi sprječavanja objave neprimjerenog ili pak autorski zaštićenog sadržaja. Ipak, omogućeni su osvrti na stranicu te korisnici nisu ograničeni u komentarima. (Panigua & Korzynski, 2017.) Iako pri objavljivanju nema određene klasifikacije, u vlastitoj ih arhivi nastoji bilježiti imenom i prezimenom. Stranica ne podržava traženje identiteta jer administrator najčešće nije u mogućnosti objaviti potpune informacije. Također, fotografije osjetljivog – političkog sadržaja – ne objavljuje. Stranica je u potpunosti nekomercijalna te samofinancirana. No, srećom, kao što i sam administrator ističe za *Facebook* stranicu potrebna je tek uplata od 1 \$ mjesečno. (Bedi, 2020.)

Prilikom objave fotografije ne iznosi sve informacije o fotografiji, već nastoji motivirati zajednicu na komentiranje i raspravu. Objavljuje tek podatak o mjestu (Slika 8) – odakle je osoba/e na fotografiji.

Slika 8. Prikaz podatka o mjestu unutar komentara na fotografiji Facebook stranice „Međimurke i Međimurci”

Egzaktnost nije primarna, budući da nema znanstvene provjere činjenica. Zanimljivo je da podatak o mjestu objavljuje u komentaru, a ne u opisu fotografije kako bi poboljšao statistiku klika. Budući da je fokus na lokalnoj zajednici, *Facebook* stranica pokazala se odličnom za poticanje sudjelovanja. Iz psihološke perspektive, kao motivaciju, administrator je iskoristio znatiželju samih ljudi za suživot sumještana. Dosljednost se pritom očituje u samoinicijativnom donošenju/slanju fotografija. Donositelji fotografija su najčešće žene – voditeljice KUD-ova i sakupljačice narodnih nošnji. (Bedi, 2020.)

2.9.1.2.1 Relevantnost *Facebook* stranice „Međimurke i Međimurci“ kao arhiva zajednice

Relevantnost *Facebook* stranice kao arhiva zajednice očituje se iz nekoliko kriterija: *Facebook* stranica kreirana je registriranim korisnikom; korišten je/ su pojam/ovi poput sjećanja, baštine, povijesti ili arhiva; ima identitet sjećanja koji može biti vremenski, prostorni ili kulturni; budući da je naglasak na stvaranju kolektivnog sjećanja, omogućeno je samoinicijativno članstvo; reprezentacija kolektivnog identiteta uključuje tekst, sliku ili neku drugu vrstu dokumenta. *Facebook* stranice, poput „Međimurke i Međimurci”, postoje s namjerom svog otkrivanja. Iako je riječ o stranici otvorenog tipa, odnosno o javnoj stranici, čiji je sadržaj vidljiv i kad nismo njezini pratitelji, sve informacije neće biti dostupne korisnicima koji nemaju kreiran *Facebook* korisnički račun. Dakle, vidljivi su članovi i tek pokoji sadržaj.

Također, vidljiv je opis, pravila i povijest nastanka stranice/zajednice. Pravila stranice, kao i njezin opis kreira administrator. Oni donose kraći kontekst o svrsi i primarnim aktivnostima na stranici. Povijest stranice dokumentira *Facebook*, a može se naći pod kategorijom Info. Povijest stranice prikazuje se kada je stranica stvorena, kao i promjene u njezinu imenu te je li se prvotna svrha stranice tijekom vremena promijenila. Budući da su *Facebook* algoritmi napravljeni s ciljem lokalizacije iskustva, velika je vjerojatnost za lokalizaciju rezultata prilikom pretraživanja. Dakle, rezultati su pristrani prema već postojećim interesima, interesima prijatelja, što znači i administratorom stranice. (Gibbons, 2019.) Društvena mreža obilježava pratitelje prema njihovoj lokaciji, preferencijama, prošlim iskustvima i socijalnom krugu zbog čega su promocija i uspostavljanje komunikacije njezine glavne karakteristike koje proizlaze iz nje same. (Panigua & Korzynski, 2017.)

2.9.1.2.2 Potencijal *Facebook* stranice „Međimurke i Međimurci“ – suradnički i pedagoški

Kulturno pamćenje je proces unošenja prošlosti u sadašnjost. Čineći to, zajednica razvija sustav za vrednovanje očuvanja sjećanja, budući da se dijelovi kolektivnog pamćenja razaznaju čak i iz individualnog. To su pojedinci koji stvaraju, dokumentiraju i vide vrijednost u izgradnji i očuvanju sjećanja zajednice putem *Facebook* zajednice. Iz perspektive arhivistike i *Facebook* stranice pružaju uvid u proces stvaranja i upravljanja gradivom. Obrasci, odnosno obilježja fotografija spadaju u dvije vrste: dijeljenje uspomena putem priča ili komentara te dijeljenje informacija kao arhivskih izvora (Slika 9 i 10).

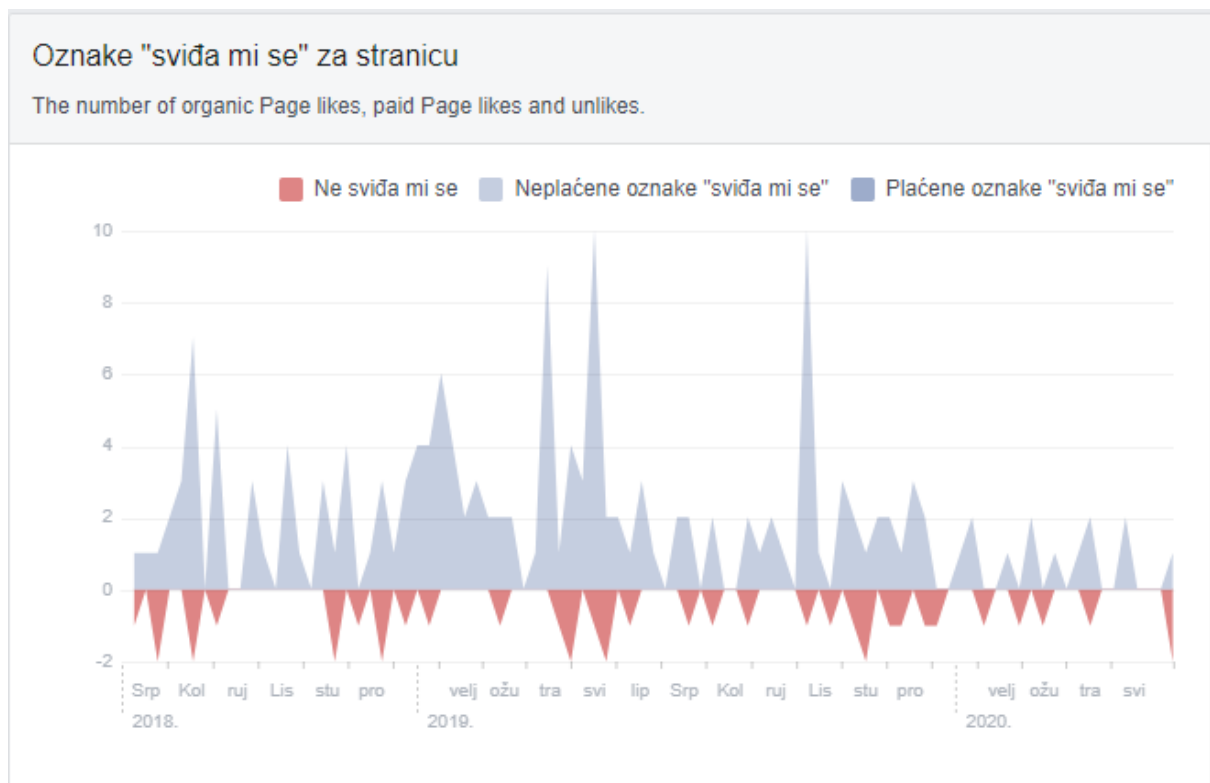

Slika 9. Prikaz angažmana „mnoštva” putem komentara na Facebook stranici „Međimurke i Međimurci” (1)

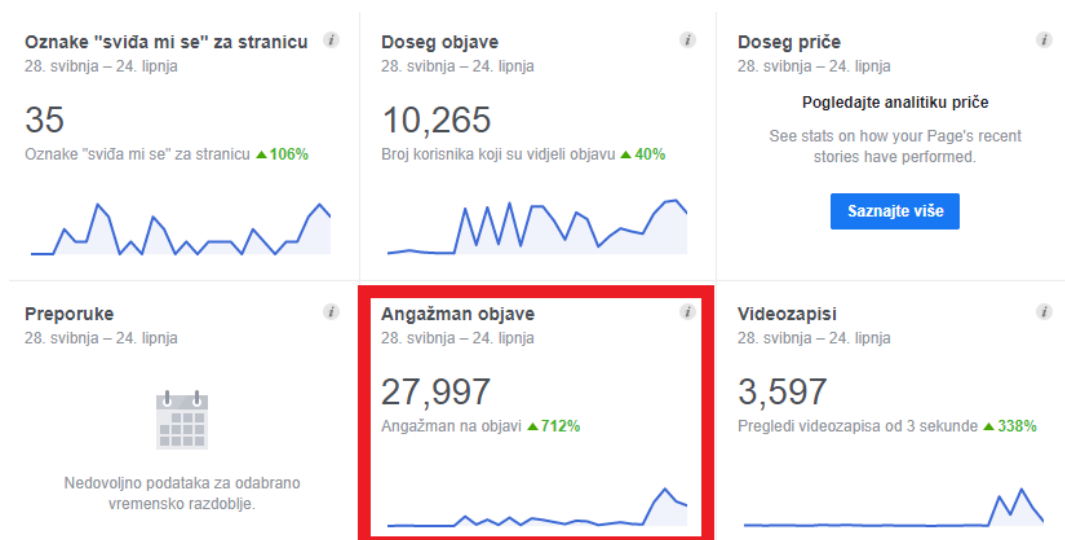

Slika 10. Prikaz angažmana „mnoštva” putem komentara na Facebook stranici „Međimurke i Međimurci” (2)

Identitet stranice, odnosno sjećanje zajednice se putem *Facebooka* može predstaviti sadržajem u obliku teksta, fotografija ili videozapisa. *Facebook* kao platforma ima moć bilježiti sjećanje zajednice te u svrhu vlastite održivosti dokumentira koje su fotografije podijeljene. Dakle, *Facebook*, osobito iz perspektive zajednice, nudi prostor za oblikovanje sjećanja tijekom vremena. Povezivanje pojedinaca u stvaralačku mrežu samo po sebi predstavlja snagu i vrijednost. Stvorena je zajednica koja ima kontrolu nad pamćenjem i identitetom u grupnom prostoru kojim upravlja jedna osoba. Fotografije prezentirane na stranici prikazuju na koji način zajednica prihvaća interakciju te ima li predstavljanja stranice u izvanmrežnim aktivnostima. Broj pratitelja stranice (gotovo 9000) svjedoči o njezinom doseg i vrijednosti u odnosu na vrijeme kada je stvorena (Slika 11). (Gibbons, 2019.)

Slika 11. Statistički prikaz pratitelja Facebook stranice „Međimurke i Međimurci” Administrator stranice oblikovao je identitet na društvenoj mreži koji mu je omogućio stjecanje reputacije za proširenje potencijala projektne ideje. Budući da je aktivan na društvenoj mreži, s lakoćom otkriva preferencije korisnika potičući promociju stranice razgovorom, kolaboracijom i vlastitim angažmanom, stoga je potencijal projektne ideje u uzlaznoj putanji. Ovakav angažman (Slika 12) postupno donosi povezivanje sa stručnjacima i institucijama. (Panigua & Korzynski, 2017.)

Slika 12. Statistički prikaz angažmana administratora Facebook stranice „Međimurke i Međimurci”

Društveni mediji poput *Facebooka* omogućili su razvoj platformi koje samonavode participaciju i interakciju gdje participativna kultura potiče neformalno učenje. Dewey je jedan od značajnih zagovaratelja participativnog učenja. Neformalno učenje je kumulativan proces kojim se potiče unutarnja motivacija kroz socijalnu suradnju. *Facebookom* se dakle razvijaju navike neophodne za kontinuitet društvenog iskustva. Iskustva su transakcijska jer utječu na okolinu, kao i ona na nas same, čime se razvija sklonost ka socijalnoj participaciji – formiranju lokalne zajednice. Zamjetna je i participacija introvertiranih korisnika koji ne vole otkrivati identitet, ali su često ključni pri povezivanju s resursima informacija kvalitetnog konteksta. Dakle, društvene mreže poput *Facebooka* omogućile su participaciju u online iskustvu te je u potpunosti omogućena interaktivnost izloženog vizualnog gradiva – korisnici su motivirani izraziti vlastito mišljenje. Usto, potencijal pedagoške platforme za edukaciju zajednice omogućuje razvoj popularne kulture. (Krutka & Carpenter, 2016.)

„Društvena mreža se pokazala kao vrlo zahvalan medij za ovakav projekt jer zahvaća sve skupine stanovništva, od mladih do umirovljenika, neovisno o njihovom mjestu boravka.“ (Radonić, 2020., str. 27) Interpersonalni umreženi arhivi mogu poslužiti u izgradnji boljih osobnih arhiva. Iako je iz *Facebook* platforme vidljiva sustavnost u prikupljanju fotografija, fotografije su tijekom vremena rijetko korištene izvan svoje prvotne svrhe – priopćavanje javnosti o bogatom životnom portretu Međimurki i Međimuraca. Također, vođenje evidencije o fotografijama, ne znači nužno i stvaranje autentičnih i pouzdanih zapisa koji će imati integritet u budućnosti. Tvorac *Facebook* zajednice – Krunoslav Bedi, entitet je koji ju održava prikupljanjem fotografija. *Facebook* stranica doista ima određenu vrijednost jer se koristi za dokumentiranje svjedočanstava i njihovo dijeljenje s drugima. Administrator je taj koji kontrolira postupak pridruživanja – kontrolira tko može biti dio kolektivnog identiteta. U tom smislu *Facebook* stranice, iako bi njima moglo upravljati više entiteta, se i dalje stvaraju primarno iz jednog profila čime je stvaranje osobne memorije uobličeno u stvaranje kolektivne. (Gibbons, 2019.) Do ovog trenutka objavljeno je gotovo 11 000 fotografija te su ovim projektom stare fotografije Međimurja, kao i ljudi na njima oživjeli. Sačuvane u ovom obliku omogućile su najširoj javnosti popularizaciju lokalne povijesti koja je svima prezentirana na razumljiv i dostupan način. Iako nema kriterija klasifikacije prilikom objavljivanja, kao ni normirane obrade podataka, presudan je konstruktivizam. Cilj je potaknuti zajednicu na stvaranje vlastitog razumijevanja i znanja o lokalnoj zajednici na temelju vlastitih sjećanja i refleksija o tim sjećanjima. Zajednica je aktivni kreator vlastitog sjećanja, stoga nema ni zamjerki radi kvalitete slike, kao ni bilježenja egzaktnosti uspješnosti identifikacije, budući da

stranica ne podržava traženje identiteta. Fragmentirana sjećanja uobličena fotografijama ne mogu predvidjeti vremensko postojanje i ažurnost stranice, kao ni promjenu njezine uloge tijekom vremena. (Bedi, 2020.)

2.10. Aktivni u zajednici – utemeljenost arhiva zajednice u zajednici

Pojam participativnih arhiva povezuje se s idejama kolektivne kreativnosti i demokratizacije procesa prikupljanja i obrade arhivskog gradiva. Iako su arhivske institucije u teoriji deklarirane kao centralizirane, u praksi - topotekom su se pokazale kao otvorene za kolaboraciju prilikom prikupljanja, dodjeljivanja vrijednosti i opisa gradiva – u studiji slučaja fotografija. Rad je transparentan u odnosu na sudjelovanje korisnika čime je aktivno prezentirana demokratizacija arhivske djelatnosti. Vidljiv je pomak od konceptualizacije arhivske djelatnosti kao autoritativne. (Flinn & Sexton, 2019.) Nasuprot Topoteci, promotrivši „nenamjerni“ arhiv na *Facebooku*, vidljivo je da je riječ o povijesnom nasljeđu koje se afirmiralo pod utjecajem administratora i kreatora stranice, ali i pojedincima koji su oblikovali stranicu, gotovo do razine Topoteke. Projekt je izložen riziku ukoliko stranici počne opadati broj aktivnih pratitelja. (Benoit & Roeschley, 2019.)

S jedne strane je istaknuta Topoteka Međimurje kao posredovani oblik projekta jer je riječ o participativnom obliku arhiva gdje kontrolni i administrativni dio pripada prvenstveno arhivu, odnosno Gimnaziji Josipa Slavenskog u Čakovcu. Posredovanje institucije pritom je najvidljivije u upravljanju projektom. Dok se s druge strane ističe *Facebook* stranica „Međimurke i Međimurci“ kao tzv. neposredovani arhiv koji ima potencijala postati institucionalno potkrijepljen. „Međimurke i Međimurci“ participativni je projekt u netradicionalnoj arhivskoj okolini – *Facebook* stranica, gdje su sami arhivisti minimalno uključeni ili pak se nalaze u potpunosti izvan moći utjecaja na projekt. Pritom tradicionalni arhivi obraćaju pozornost na njihovo osnivanje, organizaciju rada i održavanje. U konačnici u oba projekta se arhiviraju događaji od povijesnog značaja koji postupno nestaju – običaji, oni tematskog pristupa i oni kolekcionarskog pristupa. (Benoit & Roeschley, 2019.)

2.10.1. Motivacija korisnika – problem institucionalno utemeljenog arhiva zajednice

Pravi je izazov motivirati korisnike/zajednicu na aktivni doprinos. Motivacija je multidimenzionalni faktor koji od korisnika zahtijeva inicijativu, kontinuitet u radu i dosljednost u traženju informacija. Na samom početku inicijativa participativnih arhiva bila je gotovo uvjerena kako će otvoreni pristup i veća dostupnost gradiva sami po sebi doprinijeti aktivnom doprinosu zajednice. Međutim, aktivni doprinos nije ostvaren bez pogodnosti društvenih mreža, jer se pretpostavljalo kako će aktivni korisnici sami potaknuti svoju užu i širu obitelj te prijatelje na sudjelovanje. Budući da društvene mreže samonavode participaciju i interakciju, motivacija korisnika prisutna je već samom objavom sadržaja. Uspješnost

projekta prije svega ovisi o zajednici. Kao ključni faktor istaknuo se poticaj korisnika na promišljanje o vlastitim sjećanjima i iskustvima. Također, nezaobilazan je i međusobni utjecaj korisnika. Novi korisnici su najčešće uključeni tako što ih je netko od prethodnih sudionika izravno uključio u rad Topoteke, odnosno označio na društvenoj stranici. Dakle, primarni je pojedinac čiji je utjecaj važan – influencer, a tek sekundarno slijedi vlastiti socijalni angažman. Ostali čimbenici motivacije su reputacija, altruizam, užitak, samoučinkovitost i interes zajednice. (Poole, 2019.)

Kada se u središtu pozornosti nalaze upravo fotografije, korisnici ih najčešće žele očuvati radi osobne uporabe unutar obiteljskog i socijalnog kruga ili pak osobne i izravne veze sa samim fotografijama. Dakle, u konačnici se očituje socijalna motivacija: korisnici dijeljenjem znanja o prethodnim iskustvima participiraju u zajednici. Iznad svega, kontekst je izrazito važan. O godinama, spolu, nacionalnosti, narječju pa tek naposljetku samoj platformi i poznavanju njezine uporabe ovisi doseg ohrabrenja korisnika na sudjelovanje. Prednosti su svakako što za sudjelovanje nije potrebno ni specijalizirano znanje niti financijska investicija, a povratne informacije se dobivaju vremenski i financijski učinkovito. Diskutabilna je kvaliteta informacija radi *spamminga* i zlonamjernog označavanja unutar komentara. Korisnici mogu navoditi neprecizne, nekonzistentne, ponavljajuće, kontradiktorne, irelevantne pa čak i pogrešne informacije unutar komentara. (Poole, 2019.)

2.10.1.1. Kako angažirati mnoštvo – topoteka?

Komunikacija je jedan od ključnih elemenata za uspjeh Topoteke kao platforme. Korisnici prvotno sami žele steći uvida u platformu, postaviti pitanja o samom projektu, a zatim podijeliti vlastiti materijal i znanje. Nadalje, platforme trebaju biti samoinicijativne kako bi korisnik bez nekog prethodnog iskustva u radu mogao sudjelovati. Osnovne bi upute pritom trebale biti oprimjerene. Nezaobilazna je i promocija projekta, budući da bi korisnike trebalo uključiti u razvoj samog projekta i to u samim začetima – prilikom stvaranja platforme. Korisnici će tada već samim svojim angažmanom i objektivnom kritikom i prije prikupljanja gradiva promovirati platformu. Također, korisnici cijene vidljive rezultate svog rada, stoga bi prilikom odvijanja nekog projekta valjalo s vremena na vrijeme objavljivati statističke podatke o posjećenosti platforme. Nije zanemariva ni činjenica kako ipak najveći broj korisnika sudjeluje u nekom projektu radi osobnog razvoja. Korisnici žele svojevolumno podijeliti detalje o povijesnim fotografijama. I na samom kraju, projekt bi trebao biti popraćen zbivanjima koja promoviraju njegovu cjelovitost i razvitak tijekom vremena, kao što je primjerice Noć Muzeja. (Van Zeeland & Gronemann, 2019.)

Tipični profil korisnika koji se uključuje u ovaj tip projekta jest: netko tko je blizu mirovini ili pak je već umirovljen, ima donekle razvijenu spoznaju o vlasništvu te želi pobliže objasniti sadržaj fotografija, ali ipak nije nužno digitalno pismen. Veći je postotak žena uključen nego li muškaraca. Projekt se ne deklarira isključivo kao izbor obiteljske povijesti, već kao potpuno nova inicijativa za stvaranje povijesnog znanja o lokalnom zavičaju. Altruizam je često inicijalni motiv za sudjelovanje u projektu, uzevši u obzir da su neki korisnici socijalno orijentirani i željni da viđenja njihovog angažmana u lokalnoj zajednici, dok drugi naprosto žele ostati anonimni. Profesionalizam informacijskih stručnjaka u pristupu prilikom prvotne uspostave komunikacije s korisnicima treba ipak biti manje naglašen, kako bi korisnici zadobili povjerenje i osjećaj poštovanja u pristupu. (Van Zeeland & Gronemann, 2019.)

2.10.2. Od društvenih anotacija do metapodataka

Arhivska djelatnost djeluje kao posrednik povijesnog događaja između svjedočanstva zajednice i povjesničara. Fotografije bilježe kraći narativ koji je dio razvojnog procesa uobličen u sjećanje mnoštva. Međutim, učestalo se arhivska struka pita: „Kako znati da je povijesni kontekst pouzdan?“, stoga je nužna kritička procjena arhivskih stručnjaka. Upravo se radi jamstva autentičnosti stručnjaci zalažu za uporabu metapodataka, od kojih su za fotografije kao nužni izdvojeni ime, datum i lokacija. (Haskins, 2007.) Međutim, kakvo je sjećanje mnoštva konstruirano za mnoštvo, ali ne i od samog mnoštva. Interaktivnost je cijenjena kao demokratizirajući atribut društvenih medija. Korisnici nisu tek konzumenti, već sudjeluju u iskustvu. Ukoliko arhivsko čuvanje i pretraživanje nije uravnoteženo s mehanizmima koji potiču sudjelovanje zajednice – društvene mreže, relevantnosti konteksta nastanka nekog gradiva kao i njegovo očuvanje ostaje upitno. Očuvati smislenost osobne povijesti bit je sudjelovanja zajednice. (Haskins, 2007.) Otvoreni pristup omogućio je mnoštvo interpretacija jer korisnici sami pronalaze istraživački put, stvarajući pritom vlastitu kategorizaciju fotografija jednostavno komentirajući što vide u javnom prostoru – društvenim mrežama. Stvara se opreka između želje za kontroliranim i autentičnim kontekstom te otvorenim pristupom. Naposljetku, najveći je nedostatak kolektivnog angažmana nedostatak konzistentnosti – dosljednosti u komentarima. (Poole, 2019.)

2.10.2.1. Društvene anotacije – znanje mnoštva

Anotacije, korisničke oznake (tagovi) i korisnički metapodaci, iako jednostavni te formom nestrukturirani, donose vlastiti opis, klasifikaciju, organizaciju i sustav pretraživanja. Komentiranje se može promatrati kao proces folksonomije s fokusom na korisnički izbor terminologije čiji je rezultat kolektivni vokabular. Oznaka i komentara ima nekoliko vrsta: sadržajno utemeljeni (što zaista gradivo predstavlja), kontekstualno utemeljeni (kontekst nastanka i očuvanja gradiva), atribucijski (tko se nalazi na gradivu), pravni (tko posjeduje prava nad gradivom), subjektivni (iznošenje vlastitog mišljenja i emocija uz gradivo), činjenični (točni podaci o ljudima i mjestu), osobni (upućuju na korisnika koji zna određenu informaciju) te namjerni (potiču korisnika na istraživanje). (Poole, 2019.)

Opće je poznato kako korisnici manje pozornosti posvećuju evaluaciji kvalitete fotografije – kvaliteta je nebitna, već su usmjereni na preciziranje konteksta i sadržaja. Budući da su participativni arhivi velikim dijelom usmjereni na lokalne zajednice, važno je obratiti pozornost na poznavanje narječja i različitosti govornog područja. Pojedini se izrazi razlikuju među mjestima tek udaljenim nekoliko kilometara. Prema tome, kvaliteta informacija nije uvijek narušena s namjerom, već je posljedica različitosti rječnika kojim se korisnici služe. (Bedi, 2020.) Poznavanje kulturnog konteksta relevantno je za habitus samog sudionika, zbog čega se volonterski angažman ne prezentira kao produkt ekonomske vrijednosti, već kulturne. Komentiranjem i stvaranjem oznaka korisnik stječe svijest o institucionalizaciji kulturnog kapitala, ali i postaje cijenjenim članom vlastite lokalne zajednice. Ukoliko se komentiranje i označivanje deklarira kao proces stvaranja kulturnog kapitala, korisnik će biti motiviran za povezivanje participacije i interakcije s arhivima kao djelatnošću koja mu pomaže u formiranju i spoznavanju vlastitog identiteta i podrijetla. Angažiranje korisnika u otvorenom tipu kolaboracije, gdje ostvaruje utjecaj na cjelokupnu zajednicu i obratno, efikasniji je model za participiranje, nego li uspostava isključive suradnje s institucijom. (Jansson & Huvila, 2019.)

Komentiranjem se stvara smisao, odnosno procesiraju informacije kojima se stvara značenje. Komentiranje je osobni alat za stvaranje novog konteksta dijeljenog i na društvenim mrežama. Korisnici ne samo da ostavljaju svoje komentare, već i recenziraju postojeće, dok se komentari mogu preoblikovati u uobličene oznake koje se pridružuju kontroliranom rječniku. Komparacijom formalnih metapodataka i korisničkih komentara uočene su brojne razlike. Komentari su izrazito heterogeni, dolaze iz različitih oblika znanja te su vrlo nestrukturirani vokabularno, iako se smatraju odličnom nadopunom arhivskim metapodacima. Kako bismo razumjeli komentare i oznake, važno je poznavati zajednicu i njezino narječje. Ipak, što je veća

transparentnost oznaka i komentara, veća je i mogućnost njihove kvalitetne uporabe, kao i preoblikovanja u standardizirane metapodatke. Polja komentara postala su na taj način područje kolaboracije, diskusije, kreacije i cjeloživotnog učenja te s pravom reprezentiraju znanje mnoštva – *crowdsourcing*. (Jansson & Huvila, 2019.)

2.10.2.1.1 Transkripcija polja komentara

Također, komentari su alternativa autoritativnoj interpretaciji koju nameću arhivske norme. Komentari na društvenim mrežama ušli su u institucionalnu sferu metapodataka i klasifikacijskih sustava, zbog čega se cjelokupna zajednica doživljava kao ravnopravni suradnik, dok informacijski stručnjaci opravdano argumentiraju uporabu folksonomija kao arhivskog dobra. (Jansson & Huvila, 2019.) Dakle, forma komentara može biti eksplicitna – određena formalnošću metapodatkovne sheme ili tacitna – uobličena prešutnom napomenom iliti samonavođenjem korisnika. Njezine funkcije variraju do te mjere da tekst postaje participativni medij za korisnika jer ga potiče na vlastiti angažman sve do postojane vrijednosti oznaka. Također, uz pomoć komentara iliti potencijalno strukturiranih socijalnih metapodataka, uspostavljaju se relacije na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini. (Poole, 2019.) Prepoznata je nužnost transkripcije. Transkripcija je u projektima participativnih arhiva nužna kako bi se sadržaj komentara uspješno preoblikovao iz jednog formata u drugi. Participativna transkripcija također se interpretira kao podjela kontrole nad arhivskim gradivom s korisnicima koji sebe identificiraju kao stvaratelje gradiva. Iz tog razloga digitalizirane kolekcije fotografija podliježu transkripciji mnoštva. Cilj je razvitak konteksta. Transkripcija se u digitalnoj okolini pojavljuje u formi komentara, društvenih oznaka koje vode do razvoja normiranih metapodataka. Strukturirana transkripcija primjenjuje se u Topoteci Međimurja. Koriste se normirani metapodaci kojima se opisuju fotografije. Poludiplomska transkripcija koristi se kod Facebook grupe Međimurke i Međimurci jer administrator grupe svojim oblikovanjem oznake dalje navodi na oblikovanje ostatka socijalnih anotacija. (Ahmed, 2019.)

2.10.2.2. Društveno utemeljeni metapodaci

Društveni metapodatkovni projekti implementirali su najmanje pet potencijalnih prednosti: pomoć institucijama u aktiviranju neaktivnih korisnika, povećanje vidljivosti kolekcija gradiva, pridruživanje zbirki sadržaja i iskorištavanje ekonomičnosti, poboljšanje razine opisa predmeta te poticanje interakcije i razvoja zajednice. Najveću problematiku pritom predstavljaju autorska prava uz već spomenutu motivaciju korisnika. (Poole, 2019.) Iako je nesumnjivo utvrđena vrijednost korisničkih komentara, strukturiranje dobivenih informacija je

ipak potrebno kako bi se stvorilo bezvremensko značenje. Iz tog razloga potrebno je povezivanje socijalnih anotacija s metapodacima. Osobne i asocijativne anotacije pritom nisu zanemarene, već služe kao osnova za stvaranje konteksta. Uporaba participativnih anotacija, koja u jednakoj mjeri uključuje transkripciju, komentare, pitanja i opaske, postavila je arhiviste izvan zone ugone, budući da je intelektualno vlasništvo pripalo i korisnicima. (Ahmed, 2019.)

2.11. Revidiranje autorskih prava u procesima digitalnog arhiviranja

2.11.1. Zaštita fotografija digitalizacijom

Opasnost manipulacije slikovnim gradivom u elektroničkoj okolini predstavlja izazov pri dugoročnom pristupu i očuvanju. Digitalni sadržaj zahtijeva aktivno upravljanje, kao i sigurnosno kopiranje. Upravo je praksa digitalne zaštite ukazala na potreban dijalog sa suradnicima kako bi se arhivisti mogli osloniti na njihovu predmetnu stručnost čime bi se participativno arhiviranom sadržaju osigurala održivost u smislu dugovječnosti. (Becerra-Licha, 2017.)

Kvalitetno upravljanje razinama pristupa osnovni je mehanizam zaštite digitalnih platformi. Svakom je korisniku točno određeno što smije, a što ne, odnosno koji su mu podaci i usluge na mreži dostupni. (Stančić, Zaštita gradiva u elektroničkoj okolini, 2009.) Pristupna je lozinka stoga u oba projekta tajna, budući da je za pristup bilo Topoteci bilo *Facebooku* potreban valjani administratorski, odnosno korisnički račun. Nadalje, zaštita digitaliziranog gradiva u oba je projekta usmjerena na zaštitu od neovlaštenog kopiranja i daljnjeg distribuiranja, ali i dokazivanja autentičnosti gradiva. Također, u oba projekta poštuju se mehanizmi koji se odnose na zaštitu i osiguranje identiteta računalnih operativnih sustava – dodjeljivanje prava pristupa određenim datotekama te mehanizmi vezani uz prava i obveze prema vlasnicima koji na razini sustava određuju smiju li korisnici pristupiti određenom sadržaju – ograničavanje vidljivosti objave. Oba projekta koriste mogućnost autorizacije te su ovlasti prenesene na drugu fizičku, odnosno pravnu osobu, kao i mogućnost dodjele vlasničkih prava, čime se fizičkoj, odnosno pravnoj osobi omogućuje korištenje i daljnja distribucija gradiva uz osiguranje anonimnosti i jamstvo integriteta podataka. Iako se digitalni vodeni žigovi najčešće koriste za zaštitu i autentičnost slikovnog gradiva u elektroničkoj okolini, oba se projekta u studiji slučaja primarno oslanjaju na autorska prava. Preciznije, Topoteka Međimurja štiti gradivo ograničavanjem slobodnog preuzimanja gradiva, dok se *Facebook* stranica „Međimurke i Međimurci” oslanja naizgled na vidljivi digitalni vodeni žig u obliku logotipa, iako je tek riječ o logotipu (Slika 13), a ne pravom digitalnom vodenom žigu.

Slika 13. Logotip

Iako *Facebook* naizgled dozvoljava slobodnu distribuciju materijala, riječ je o materijalu nedovoljne kvalitete za profesionalnu uporabu. Naime, *Facebook* umanjuje kvalitetu slike za 72 dpi-a, čime štedi materijal zapisa, ali i štiti administratora objavljenih fotografija. (Myers, 2019.)

Dakle, digitalno arhiviranje poziva arhiviste da revidiraju osnovne postavke autorskih prava. Dok se moć institucija i potencijal mnoštva ne izjednači u procesu sveobuhvatnog arhiviranja, samoinicijativno će nastajati participativni digitalni arhivi u obliku grupa ili stranica na društvenim mrežama. Otvoreni pristup uistinu je potaknuo participativnu inicijativu, međutim pristup društvenim mrežama ne treba zamijeniti za proces digitalnog očuvanja. (Becerra-Licha, 2017.)

2.11.2. Fotografije – djela siročad

Najveća prepreka masovnoj digitalizaciji je dobivanje dopuštenja nositelja prava, koje onemogućuje primjenu automatiziranog postupka digitalizacije, budući da zahtijeva da se svaka jedinica gradiva pregleda i da se utvrdi tko je njezin autor. Poseban je izazov efermno gradivo ili u hrvatskom stručnom nazivlju sitni tisak, koju osim fotografija čine i razglednice, pozivnice, plakati i programi. Iako to gradivo najčešće svjedoči o zavičajnoj povijesti, poznato je da su autori fotografija i sličnog gradiva najčešće nepoznati. Njihova se imena na gradivu nalaze iznimno rijetko, budući da se učestalo radi o djelima amatera, a istraživanje takvih podataka dugotrajan je proces. S obzirom da najveći problem za masovnu digitalizaciju predstavljaju djela kojima se ne može utvrditi ili pronaći autor, za ta djela je skovan izraz djela siročad – *orphan works*. Kako bi se utvrdilo da je neko djelo doista siročče, provodi se marljiva potraga – *diligent search*. „Marljiva se potraga u prijedlogu Direktive definira kao razumno i u dobroj vjeri poduzeto traganje za nositeljem prava u zemlji u kojoj je objavljeno djelo.“ (Horvat, 2012. str. 23)

Prema statistici tek 1% fotografija pohranjenih u arhivima ima utvrđenog nositelja prava. Digitalni plan za Europu predviđa donošenje Direktive o djelima siročad. Direktiva treba pomoći javnim ustanovama koje čuvaju baštinsku građu da digitaliziraju i ona djela za koja ne mogu dobiti prethodno dopuštenje nositelja prava jer je taj nositelj nepoznat ili se ne može pronaći. Zato je Europska komisija pokrenula izradu baze *Arrow (Accessible Registries of Rights information and Orphan Works)*. Baza bi trebala sadržavati podatke o europskim nositeljima prava, uključujući podatke i o pravnom statusu djela – zaštićena, rasprodana ili djela siročad. Objedinila bi podatke iz različitih baza udruga za kolektivno ostvarivanje prava

diljem Europe. Međutim, ta je baza tek u svojim začecima i prepreku njezinom budućem korištenju predstavlja činjenica da ne postoji standardizirani prikaz podataka o autorima čime je onemogućeno automatsko dobivanje dopuštenja. Osim toga, u inačici prijedloga ne spominju se fotografije. (Horvat, 2012.)

2.11.3. Fotografija kao autorsko djelo

„Autorskim djelom smatra se originalna intelektualna tvorevina iz književnoga, znanstvenog i umjetničkog područja koja ima individualan karakter, bez obzira na način i oblik izražavanja, vrstu, vrijednost ili namjeru, ako ZAPSP-om nije drukčije određeno. U smislu odredbe čl. 5. st. 2. ZAPSP-a autorska djela jesu osobito i fotografska djela i djela proizvedena postupkom sličnim fotografskom.“ (Aralica Martinović, 2018., str. 26) Nadalje, odredbom čl. 6. Direktive Vijeća 93/98/EEC od 29. listopada 1993. o usklađivanju zaštite autorskog prava i drugih srodnih prava, predviđeno je da su „fotografije koje su originalne u smislu autorove intelektualne tvorevine zaštićene te kako nije potreban ni jedan drugi kriterij za stjecanje zaštite.“ (Aralica Martinović, 2018., str. 26)

Međutim, često se nastojao negirati autorsko-pravni karakter fotografija, govoreći o osobnim fotografijama isključivo kao o mehaničkim radnjama, izuzev onih koje je karakterizirala izvornost, originalnost i intelektualni čin. No, danas nije nužno da fotografija ima umjetničku vrijednost, odnosno dokumentarni karakter. Hrvatsko zakonodavstvo od 1978. godine štiti sva fotografska djela i druga djela proizvedena postupkom sličnim fotografiji neovisno o tomu imaju li ili nemaju umjetnički karakter. (Aralica Martinović, 2018.) Također, hrvatska trgovačka sudska praksa kao primjere povrede fotografije kao autorskog djela navodi: skeniranje fotografije u digitalnom obliku, stavljanje fotografija na Internet, kao i slanje fotografija putem elektroničke pošte bez odobrenja nositelja autorskog prava. Autorska prava fotografiji su istekla nakon 70 godina od smrti autora, neovisno o tome je li fotografija prethodno zakonito objavljena. Tada fotografija pripada u tzv. *public domain* i postaje javno dobro koje se može koristiti bez dozvole. No, čak i kada je fotografija na zakonit način postala pristupačna javnosti, preporuča se naznaka izvora i imena autora.

„Autor fotografskog djela mora poštovati pravo fotografirane osobe, te bez njene suglasnosti ne može stavljati fotografije u mrežne arhivske zajednice, osim ako se ne radi o fotografiji snimljenoj na javnom mjestu i u svrhu informiranja javnosti.“ (Zlatović, 2011., str. 31) Pravo na vlastiti lik iliti pravo na privatnost podrazumijeva da svaka osoba na fotografiji može samostalno odlučivati o objavljivanju i izlaganju svojeg materijaliziranog lika. Budući da je

izložen njezin lik (izgled) osobu se vrlo lako može prepoznati. No, valja naglasiti, da pravo na vlastiti lik ne postoji glede fotografija kojima se prikazuje neki krajolik ili prizor, neovisno o tome nalaze li se na tim fotografijama i osobe. „Također, pravo na vlastiti lik ne postoji ni glede fotografija koje prikazuju zborove, povorke i slične događaje.“ (Zlatović, 2011., str. 31)

2.11.3.1. Direktiva o autorskim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu

Sama Direktiva produkt je usvajanja Strategije uspostave jedinstvenog digitalnog tržišta (*Digital Single Market*). Direktiva je donesena kako bi se osigurala visoka razina zaštite nositelja prava te olakšalo reguliranje prava kojima se može iskorištavati zaštićeno gradivo. Kulturna raznolikost se na taj način može uspješno promovirati u digitalnom okruženju. Glavni zagovornici Direktive su upravo predstavnici kulturnih i kreativnih industrija, dok su njezini najveći kritičari predstavnici društvenih mreža. (Paulić Bilić, 2019.)

Direktiva obuhvaća niz tema koje su sadržajno podijeljene u tri cjeline. Prvu cjelinu čine „Mjere za prilagodbu iznimaka i ograničenja digitalnom i prekograničnom okruženju” čiji je cilj omogućiti online prekogranično korištenje sadržaja kulturne baštine. Drugu cjelinu čine „Mjere za poboljšanje praksi licenciranja i osiguranje šireg pristupa sadržaju”. Njima je regulirano reproduciranje, distribucija te stavljanje na raspolaganje javnosti djela koji su trajni dio zbirke institucije kulturne baštine na temelju neisključivih licencija. Treću cjelinu čine „Mjere za stvaranje tržišta za autorsko parvo” koje dobro funkcionira. Dakle, Direktiva je predvidjela svrhu pružatelja usluga dijeljenja sadržaja putem interneta, „koje Direktiva (EU) 2019/790, u članku 2. st. 6. definira kao pružatelje usluge informacijskog društva čija je glavna svrha ili jedna od glavnih svrha pohranjivanje velike količine djela zaštićenih autorskim pravima ili drugih predmeta zaštite koje su učitali njegovi korisnici i davanje pristupa javnosti tim djelima ili drugim predmetima zaštite.“ (Paulić Bilić, 2019.)

Međutim, Direktiva nije usmjerena na implikacije koje bi se odnosile na prosječne korisnike interneta. Također, ne nameće obvezu korištenja tzv. filtra za automatsko prepoznavanje nezakonitog sadržaja koji učitavaju korisnici, niti zahtijeva da internetske platforme, koje pružaju usluge informacijskog društva, primijene tehnologiju za prepoznavanje i uklanjanje nezakonitog sadržaja. Temelji se na „načelu prema kojem takve *online* platforme ne bi smjele ostvarivati prihode na sadržaju zaštićenom autorskim i srodnim pravima bez plaćanja naknade nositeljima prava za takvo korištenje, s tim da na pružateljima usluga razmjene internetskog sadržaja ostaje odluka o tome na koji način osigurati zakonito korištenje autorskim i srodnim pravima zaštićenih sadržaja.“ Ipak, određene internetske platforme morat će sklopiti ugovore

o licenciranju s nositeljima prava. (Paulić Bilić, 2019.) Spomenutom Direktivom ažuriraju se i tri postojeće Direktive o provedbi prava intelektualnog vlasništva, djelima siročad i kolektivnom ostvarivanju autorskih i srodnih prava. Važno je naglasiti kako Direktiva olakšava uporabu materijala zaštićenog autorskim pravima uvođenjem obveznih iznimaka od autorskih prava za poticanje očuvanja kulturne baštine. Primjenjuje se od 6. lipnja 2019. i na snazi je u svim državama članicama EU-a od 7. lipnja 2021. (Paulić Bilić, 2019.)

2.11.4. Primjerena rješenja – licence

„IFLA-in Odbor za autorsko pravo i druga pravna pitanja izradio je poseban dokument naziva Ugovor o iznimkama i ograničenjima autorskog prava za knjižnice i arhive, u kojem su izričito nabrojene iznimke od zaštite autorskim pravom koje su tim ustanovama potrebne.“ (Horvat, 2011., str. 23) Međutim, do usvajanja Ugovora redovitom procedurom koju nadzire Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo (WIPO) još je dug put. Kao najizglednije rješenje predlažu se licence uz primjenu proširenih kolektivnih licencija koje svjedoče o suradnji ovlaštene udruge za kolektivno ostvarivanje prava i institucije. Namjera je i da svo digitalizirano gradivo postane dijelom Europeane. Zato Digitalni plan za Europu predviđa donošenje Direktive o kolektivnom ostvarivanju prava koja će omogućiti paneuropsko licenciranje digitalnog gradiva, budući da je riječ o prekograničnom prijenosu zaštićenih djela. (Horvat, 2011.)

2.11.4.1. *Creative Commons*

Creative Commons su autorsko-pravne licence koje pojedinačnim autorima i institucijama omogućuju umnožavanje, distribuciju pa čak i preradu korištenja autorskog djela izvan tradicionalnog okvira autorskog prava, omogućujući pritom i digitalizaciju spomenutih dobara. Svaka od licenci pomaže nositeljima prava da zadrže svoja autorska i srodna prava, a da drugima pritom dopuste korištenje njihovih djela u nekomercijalne svrhe. Nositelji prava su tada ujedno i nositelji licence. *Creative Commons* licence su pravovaljane u čitavom svijetu i vrijede dokle god vrijede i autorska i srodna prava. Davateljima licence pritom je osigurano i njihovo naznačivanje kao nositelja prava. Davatelj licence odlučuje želi li dopustiti korištenje djela u komercijalne svrhe ili ne, kao i želi li dopustiti prerade ili ne. Ukoliko davatelj licence odluči dopustiti prerade, određuje uvjete pod kojima primatelj licence djelo učini dostupnim. Upravo ta ideja naziva „Dijeli pod istim uvjetima“ koji pomaže rastu dobara dostupnih u digitalnom obliku. Svaka licenca ima troslojnu strukturu sačinjenu od pravnog teksta, razumljivog sažetka pravnog teksta, tzv. *Common Deed* te strojno čitljivog dijela razumljivog

softverskim sustavima i pretraživačima. Način opisa licenci je standardiziran CC-ovim jezikom za iskaz prava – *CC Rights Expression Language*. (Creative Commons, 2017.) Postoji šest različitih vrsta CC licenci koje se razlikuju s obzirom na stupanj ograničenja. Najotvorenija licencija CC BY omogućuje dijeljenje i uređivanje djela u komercijalne svrhe pod uvjetom da se navede autor djela, dok najrestriktivnija CC BY-NC-ND dopušta tek preuzimanje djela, dijeljenje s drugim uz uvjet navođenja autora bez promjene djela i uporabe u komercijalne svrhe. (Kniewald i sur., 2019.)

2.11.5. Licence i poštivanje autorskih prava na primjerima participativnih arhiva

Digitalizacija se sastoji od dva zasebna postupka za koja oba potrebno pribaviti dopuštenje nositelja autorskih prava: reproduciranje djela skeniranjem i stavljanja na raspolaganje javnosti na webu. (Horvat, 2011.)

Topoteka je internetska platforma koja omogućuje pristup povijesnom materijalu u obliku davanja uvida, ali ne i korištenja. Vlasnici fotografija daju administratoru Topoteke pravo na objavljivanje digitalnih objekata na platformi. Daljnja uporaba se isključuje sve dok digitalni objekt nije posebno objavljen pod licencom *Creative Commons*. Na privatne fotografije valjalo bi primjenjivati 70-godišnji rok zaštite, koji započinje nakon smrti vlasnika. Ukoliko korisnik iskaže interes za daljnji rad s digitalnim objektom, obraća se upravitelju Topoteke koji je u mogućnosti pružiti informacije o uvjetima daljnjeg korištenja ili pak stupanja u kontakt s nositeljima prava. Privatne fotografije definiraju se kao rad, a ne usluga te time podliježu 70-godišnjem trajanju zaštite, koje počinje nakon smrti vlasnika. U slučaju da je vlasnik ili stvaratelj fotografije nepoznat, pretpostavlja se životni vijek čovjeka na slici, uzevši u obzir i datum nastanka fotografije, te tom pretpostavkom ponovno otpočinje 70-godišnji rok zaštite. Autorsko pravo na anonimnom djelu traje 70 godina od nastanka tog djela. Tim načinom nemoguće je dokumentiranje zapisa iz 20. stoljeća čiji su nositelji prava nepoznati, no ta se problem zaobilazi autorizacijom za licenciranje. Ipak, nasljednici sami iniciraju uporabu materijala u okviru Topoteke te se navedeni materijal smatra dostupnim javnosti. Također, Topoteka svojim partnerima nudi izbor između različitih *Creative Commons* licenci. Ukoliko nije odabrana nijedna licenca, navodi se ime vlasnika. (Schatek, Topoteka Questions, 2020.)

Društveni mediji poput *Facebooka* omogućuju mrežno objavljivanje fotografija zaštićenih autorskim pravima. Web lokacija društvenog medija ne posjeduje rad objavljen na njihovoj web stranici te autorska prava još uvijek zadržava vlasnik. Međutim, objavljivanjem fotografija, potpisuje se ugovor kojim web mjestu dajemo dozvolu za korištenje u svrhe poput

prikazivanja, prilagođavanja ili kopiranja. U tom se slučaju licenca daje bez plaćanja. Nad fotografijama koje administrator stranice podijeli na *Facebooku* ima prava intelektualnog vlasništva, no kako bi *Facebook* pružao svoje usluge, trebamo mu dati određena pravna dopuštenja za uporabu svog sadržaja pod nazivom licenca. To znači da ako podijelimo fotografiju na *Facebooku*, dajemo *Facebooku* dopuštenje za njezinu pohranu, kopiranje i dijeljenje s drugima, sukladno s našim postavkama, kao što su pružatelji usluga koji pružaju podršku za našu uslugu. Ta licenca prestaje vrijediti kada naši sadržaji budu izbrisani iz *Facebook* sustava. (Facebook, 2020.)

Ipak, *Facebook* preporuča prilikom objave fotografija imati dozvolu nositelja autorskih prava uz uključeno odricanje od namjere kršenja autorskih prava, ali i financijske dobiti. Također, Zakon se slaže kako primjena autorskih prava u određenim slučajevima može nepravедno naštetiti javnosti umanjivanjem kreativnosti zajednice. Time je omogućeno korištenje tuđeg autorskog djela zaštićenog autorskim pravima u određenim okolnostima. U tu svrhu svakako spada neizravna izobrazba zajednice, istraživanje, kao i komentari iste. Zemlje Europske unije tada mogu slijediti doktrinu „poštene uporabe“ – *fair use*. Poštena uporaba može se prepoznati prema svrsi – je li takva uporaba komercijalne naravi ili pak je u neprofitne obrazovne svrhe. Korištenje fotografije s ciljem uključivanja zajednice u raspravu s priloženim komentarom lokacije deklarira se kao poštena uporaba. Također, uporaba te fotografije ne zamjenjuje uporabu izvorne. (Facebook, 2020.)

2.12. Komparativna evaluacija participativnih arhiva zajednice

REDNI BROJ	KRITERIJI KOMPARATIVNE ANALIZE	TOPOTEKA MEĐIMURJE	FACEBOOK STRANICA „MEĐIMURKE I MEĐIMURCI“
1.	PLATFORMA	-Topoteka -institucionalno potkrijepljen participativni arhiv -suradnički projekt	-Facebook stranica -ad hoc participativni arhiv društvenih mreža -projekt društvenih mreža
2.	CROWDSOURCING – ANGAŽMAN MNOŠTVA	-dionici: javnost, zajednica, baštinske institucije, topotekari, arhivisti -gradivo: fotografije -mnoštvo kao izvor informacija za strukturirane metapodatke koje kontrolira topotekar -obavezni metapodaci: mjesto, godina, stvaratelj, vlasnik	-dionici: javnost, zajednica, lokalni entuzijasti -gradivo: fotografije -mnoštvo kao izvor informacija putem društvenih oznaka, komentara i bilješki -obavezni komentar: mjesto
3.	DIGITALIZACIJA	-koračni skener -kvaliteta digitalne kopije: od 300 do 600 DPI -očuvanje gradiva	-koračni skener -kvaliteta digitalne kopije: od 300 do 600 DPI -očuvanje gradiva
4.	AUTORSKA PRAVA	-dopuštenje nositelja autorskih prava ili vlasnik fotografija -licence <i>Creative Commons</i> -javno dobro	-dopuštenje nositelja autorskih prava ili vlasnika fotografija -Facebook licenca -fair use- načelo poštene uporabe -javno dobro
5.	„SLABE“ TOČKE	-motivacija korisnika na aktivni doprinos	-nedosljednost korisničkog angažmana (razlika u broju komentara u odnosu na fotografije)

		<ul style="list-style-type: none"> -korisnički angažman tražen u obliku osobnih odrednica -varijacije u broju oznaka -korištenje dijalektalnog narječja 	-nedostatak interaktivne karte
6.	POTENCIJAL	<ul style="list-style-type: none"> -suradnički potencijal (transkripcija komentara društvenih mreža – precizniji metapodaci) -pedagoški potencijal (Topoteka radionice) -izrada tezaurusa -dugoročno očuvanje 	<ul style="list-style-type: none"> -suradnički potencijal (institucionalna utemeljenost) -pedagoški potencijal (učenje o participativnoj kulturi) -društveno utemeljeni metapodaci

Tablica 1. Komparativna evaluacija participativnih arhiva zajednice

3. Zaključak

Koncepcija arhivske djelatnosti mijenja se od pasivne do aktivne. Bilježeći tijek života i djelatnost svakodnevnog čovjeka manje lokalne zajednice, participativni arhivi su ukazali na kreativan potencijal kolektivnog pamćenja. Pogrešna je pretpostavka o neprofesionalizmu bilježenja lokalne povijesti izvan nadležnosti arhiva, budući da se sjećanja povijesti vjerodostojno bilježe unutar zajednice. Digitalno okruženje kao prostor izražavanja i pohrane aktiviralo je demokratski potencijal arhivskih zajednica. Zahvaljujući mogućnostima tehnologije dobiven je neograničeni prostor za pohranu, a samim time i mogućnost za angažman mnoštva, kao i razvoj tzv. mrežnog memoriranja putem participativnih arhiva.

Međutim, iako mnogi participativni arhivi poput Topoteke Međimurja sebe identificiraju kao utemeljene u zajednici, taj oblik identiteta nije još u potpunosti zaživio u samoj lokalnoj zajednici, već je u svojim začecima. Nužno je jačanje kolaboracije, motivacije i promidžbene djelatnosti, budući da je glavna misija stvaranje novog pristupa u upravljanju gradivom, ali i otvorenije dostupnosti arhivskog gradiva. Nasuprot tome, virtualna zajednica oblikovana putem društvene mreže – *Facebook* stranica „Međimurke i Međimurci”, dozvoljava zajednici kontrolu nad sadržajem i cjelovitošću zbirki fotografija. Nije naglasak tek na prikupljanju gradiva koje će se organizirati i opisati, već je naglasak na njihovoj vidljivosti sada. Dakle, pristup administratora kao motivatora je mnogo važniji, nego li aspekt očuvanja, interpretacija je važnija od pasivnog objektivnog opisa, a aktivna zajednica je najvažnija.

Naravno, medijska pismenost od izuzetne je važnosti prilikom stvaranja kreativnog i informativnog konteksta fotografija. Korisnik tek tada može biti recenzent sadržaja koji s kritičkim promišljanjem aktivno selektira sadržaj i oblikuje oznake koje imaju potencijal društveno utemeljenih metapodataka. Također, administrator treba imati sposobnost manipulacije nad komunikacijom, identificiranja nedostatka raznolikih motivacija, poticatelja komunikacije i naposljetku organiziranja resursa potrebnih za produkciju kreativnog, kritičkog i odgovornog sadržaja. Kada će korisnici istovremeno moći evaluirati postojeći i stvarati novi sadržaj na odgovoran, kritičan i kreativan način, razvit će se komunikacijska platforma utemeljena na medijskoj pismenosti i evaluaciji zavičajne kulture.

Iako se pristup istraživanju povijesti lokalne zajednice decentralizirao, kvalitetnija i dugoročna uporaba materijala neće biti moguća bez interpretacije stručnjaka uza svu poduzetnost mnoštva i uporabu standardizirane norme metapodataka iliti standardizaciju društveno utemeljenih metapodataka. Zaključno je važno iznijeti kako oba projekta omogućuju zajednici preuzimanje

aktivne i primarne uloge u kreaciji, očuvanju i uporabi gradiva. Projekti su interdisciplinarni i kreativni zbog širenja digitalne dostupnosti sjećanja društvenog života u obliku fotografija te razvijanja svijesti o zaštiti kulturnog identiteta - gradiva od kolektivnog zaborava. Topoteka Međimurja podigla je razinu zaštite i dugoročnog očuvanja na višu razinu, budući da je veliki dio pozornosti usmjerila na razvoj tehničkog alata i pripadajućih opisnih standarda, dok je *Facebook* stranica „Međimurke i Međimurci” ukazala na pokretanje motivacijskog ciklusa i prijeko potrebne uzajamne interakcije. Arhivi zajednice ipak primarno populariziraju povijest specifičnog lokaliteta uz izgradnju mozaika zavičajne kulturne raznolikosti te anticipiraju sjećanja nastojeći spriječiti nestajanje dijalektalnog izričaja i kulturnih običaja.

4. Literatura

Poglavlja u knjigama:

Ahmed, S. (2019). Engaging curation: a look at the literature on participatory archival transcription. U: *Participatory Archives: Theory and practice*. (str. 73-83). London: Facet Publishing.

Benoit, E., Eveleigh, A. (2019). Defining and framing participatory archives in archival science. U: *Participatory Archives: Theory and practice*. (str. 1-13). London: Facet Publishing.

Benoit, E., Roeschley, A. (2019). Degrees of mediation: a review of the intersectionality between community and participatory archives. U: *Participatory Archives: Theory and practice*. (str. 159-172). London: Facet Publishing.

Flinn, A., Sexton, A. (2019). Activist participatory communities in archival contexts: theoretical perspectives. U: *Participatory Archives: Theory and practice*. (str. 173-190). London: Facet Publishing.

Jansson, I. M., Huvila, I. (2019). Social tagging and commenting: theoretical perspectives. U: *Participatory Archives: Theory and practice*. (str. 33-44). London: Facet Publishing.

Kniewald I., Galešev, V., Sokol, G., Vlahović, V., Kager, D., Kovač, H. (2019). Digitalni svijet oko nas. U: *Informatika +5: udžbenik iz informatike za peti razred osnovne škole* (str. 108-119). Zagreb: Sysprint.

Lemić, V. (2019). Arhivi i zajednica – arhivi u zajednici. U: *Arhivi i digitalno doba*. (str. 93-134). Zagreb: Naklada Ljevak.

Lemić, V. (2019). Digitalni arhivi i arhivske platforme. U: *Arhivi i digitalno doba*. (str. 135-160). Zagreb: Naklada Ljevak.

Lemić, V. (2019). Otvoreni arhivi i javni programi. U: *Arhivi i digitalno doba*. (str. 55-92). Zagreb: Naklada Ljevak.

Lemić, V. (2019). Suvremeno arhivsko okruženje. U: *Arhivi i digitalno doba*. (str. 11-54). Zagreb: Naklada Ljevak.

Poole, A. H. (2019). Social tagging and commenting in participatory archives: a critical literature review. U: *Participatory Archives: Theory and practice*. (str. 15-32). London: Facet Publishing.

Stančić, H. (2009). Digitalizacija gradiva. U: *Digitalizacija*. (str. 33-70). Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta.

Stančić, H. (2009). Obrada i kontrola kvalitete. U: *Digitalizacija*. (str. 71-94). Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta.

Stančić, H. (2009). Odabir gradiva za digitalizaciju. U: *Digitalizacija*. (str. 15-32). Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta.

Stančić, H. (2009). Zaštita gradiva u elektroničkoj okolini. U: *Digitalizacija*. (str. 95-112). Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta.

Van Zeeland, N., Gronemann, S. T. (2019). Participatory transcription in Amsterdam and Copenhagen. U: *Participatory Archives: Theory and practice*. (str. 103-114). London: Facet Publishing.

Radovi u časopisima:

Crymble, A. (2010). An Analysis of Twitter and Facebook Use by the Archival Community. *Archivaria* 70. Dostupno na: <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/13298/14609>

Dorn, A., Wandl-Vogt, E., Palfinger, T., Preza Díaz, J. L., Piringer, B., nSchatek, A., Zoubek, R. (2018). Applying Commercial Computer Vision Tools to Cope with Uncertainties in a Citizen-driven Archive: The case study Topothek@exploreAT!. *TEEM'18: Proceedings of the Sixth International Conference on Technological Ecosystems for Enhancing Multiculturality*. Dostupno na: <https://doi.org/10.1145/3284179.3284322>

Gibbons, L. (2019). Connecting personal and community memory-making: Facebook Groups as emergent community archives. *Information Research*, 24 (3). Dostupno na: <http://informationr.net/ir/24-3/rails/rails1804.html>

Haskins, E. (2007). Between Archive and Participation: Public Memory in a Digital Age. *Rhetoric Society Quarterly* 37 (4), str. 401-422. Dostupno na: <https://doi.org/10.1080/02773940601086794>

Horvat, A. (2012). Digitalizacija i knjižnice. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 55 (2), 17-27. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/106548>

Krutka, D. G., Carpenter, J. P. (2016). Participatory learning through social media: How and why social studies educators use Twitter. *Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*, 16(1), str. 38-59. Dostupno na: <https://citejournal.org/volume-16/issue-1-16/social-studies/participatory-learning-through-social-media-how-and-why-social-studies-educators-use-twitter/>

Lemić, V. (2017). Projekt co:op – mogućnost i zajednice. *@rhivi*, (1), 14-15. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/207470>

Lemić, V. (2019). Suradnička digitalna platforma Topoteka. *Muzeologija*, (56), str. 212-222. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/238457>

Lemić, V., Mijoč, J., Filipović, N. (2017, siječanj). *Potentials of digital archives: Topotheque of smart novel Vilijun - case study*. INFUTURE2017: Integrating ICT in Society. DOI: [DOI%3A10.17234/INFUTURE.2017.24](https://doi.org/10.17234/INFUTURE.2017.24)

Pajnić, M. i Dobrica, L. (2017). Hrvatski državni arhiv u co:op projektu. *@rhivi*, 1 (2), 18-19. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/212973>

Panigua, J., Korzynski, P. (2017). Social media crowdsourcing. U: *Carayannis E. (eds) Encyclopedia of Creativity, Invention, Innovation and Entrepreneurship*. New York: Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-6616-1_200009-

Radonić, B. (2020). „Vrgorac nekad“: virtualni čuvar povijesti starog Vrgorca, njegovih priča, ljudi i lokalnog identiteta. *@rhivi*, (7), str.27 Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/250535>

Schatek, A. (2020). Topoteka – dostupna svima. *@rhivi*, (7), str. 24-25. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/250533>

Zlatović, D. (2011). Pravna zaštita fotografije kao autorskog djela. *Hrvatska pravna revija*, 3(5). Dostupno na: <https://www.ingbiro.com/hpr/izvor/h2011/h005/h005.pdf>

Zlodi, G., Ivanjko, T. (2013). Crowdsourcing digital cultural heritage. *INFUTURE2013: Information Governance*, 4. Dostupno na: <https://infoz.ffzg.hr/INFUTURE/2013/papers/6-01%20Zlodi,%20Ivanjko,%20Crowdsourcing%20Digital%20Cultural%20Heritage.pdf>

Radovi u zbornicima:

Horvat, A. (2011). Autorsko pravo kao prepreka opsežnoj digitalizaciji kulturne baštine. *Pravne norme, standardi i preporuke: zbornik radova*. Sarajevo : Asocijacija informacijskih

stručnjaka, bibliotekara, arhivista i muzeologa. Dostupno na: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=255665>

Lemić, V. (2016). Kako arhivi mogu biti kreativni: Međunarodno udruženje ICARUS – iskustva i mogućnosti. *Arhivi, knjižnice, muzeji mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture*. Zagreb : Hrvatsko muzejsko društvo, 2016. str. 318 – 335.

Dokumenti:

Schatek, A. (2020). *Topotheque Manual*. Beč: ICARUS. Dostupno na: <https://documents.icarus.eu/documents/2016/06/topotheque-manual-english.pdf>

Internetski izvori:

Aralica Martinović, G. (2018). *Fotografija kao autorsko djelo* [prezentacija, 1-46]. Preuzeto s: <https://www.vtsrh.hr/> (8. rujna 2020.)

Becerra-Licha, S. (2017). *Participatory and Post-Custodial Archives as Community Practice*. Dostupno na: <https://er.educause.edu/articles/2017/10/participatory-and-post-custodial-archives-as-community-practice> (14. rujna 2020.)

Creative commons. (2017). *O licencama*. Dostupno na: <https://creativecommons.org/licenses/?lang=hr> (8. rujna 2020.)

Facebook centar za pomoć. (2020). *Copyright*. Dostupno na: <https://www.facebook.com/help/1020633957973118/> (8. rujna 2020.)

Kliofest.. (2021). *O Kliofestu*. Dostupno na: <https://www.kliofest.hr/o-kliofestu-2/> (3. rujna 2021.)

Paulić Bilić, M. (2019). *Direktiva o autorskim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu (EU) 2019/790*. Dostupno na: <https://informatior.hr/strucni-clanci/direktiva-o-autorskim-pravima-na-jedinstvenom-digitalnom-trzistu> (10. rujna 2020.)

Topothek Portal (2020). *Pravni aspekti*. Dostupno na: <https://www.topothek.at/de/> (10. rujna 2020.)

Virtualna tvornica (2020). *Vođenje Facebook stranice*. Dostupno na: <https://virtualna-tvornica.com/vodenje-facebook-stranice/> (14. rujna 2020.)

Intervjui:

Bedi, K. (22. lipnja 2020). Facebook stranica „Međimurke i Međimurci“. (M. Vičević, ispitivač)

Borko, M. (23. lipnja 2020). Topoteka Međimurje. (M. Vičević, ispitivač)

Šafarić, L. (23. Lipnja 2020). Topoteka Međimurje. (M. Vičević, ispitivač)

E-mail:

Topotheque licensing [E-mail to A. Schatek]. (17. kolovoza 2020).

Popis i izvori slikovnih priloga

Slika 1. Unos metapodataka u Topoteku Međimurja.....	20
Slika 2. Prikaz fotografije u Topoteci Međimurja	20
Slika 3. Prikaz upita u Topoteci Međimurje	21
Slika 4. Primjer opisa fotografije na dijalektalnom izričaju (kaj. <i>spravljanje</i> – hrv. pospremanje).....	24
Slika 5. Primjer opisa fotografije na dijalektalnom izričaju (kaj. <i>malanje</i> – hrv. bojanje).....	24
Slika 6. Poledina fotografije s opisnim podacima	27
Slika 7. Prikaz korisničke slike i slike zaglavlja Facebook stranice „Međimurke i Međimurci”	27
Slika 8. Prikaz podatka o mjestu unutar komentara na fotografiji Facebook stranice „Međimurke i Međimurci”	29
Slika 9. Prikaz angažmana „mnoštva” putem komentara na Facebook stranici „Međimurke i Međimurci” (1)	30
Slika 10. Prikaz angažmana „mnoštva” putem komentara na Facebook stranici „Međimurke i Međimurci” (2)	31
Slika 11. Statistički prikaz pratitelja Facebook stranice „Međimurke i Međimurci”	32
Slika 12. Statistički prikaz angažmana administratora Facebook stranice „Međimurke i Međimurci”	32
Slika 13. Logotip.....	41

Slika 1. Unos metapodataka u Topoteku Međimurja. Preuzeto (Šafarić, L., 2020.)

Slika 2. Prikaz fotografije u Topoteci Međimurja. Preuzeto 3. rujna 2021. s:

https://medjimurje.topoteka.net/#ipp=50&p=1&searchterm=Sveti%20Martin%20na%20Muri%2C%20&t=1&sf=chk_docname%2Cchk_mainkeywords%2Cchk_subkeywords&vp=false&sort=document_date&sortdir=desc

Slika 3. Prikaz upita u Topoteci Međimurja. Preuzeto 3. rujna 2021. s:

https://medjimurje.topoteka.net/#ipp=50&p=1&searchterm=&t=99&sf=chk_docname%2Cchk_mainkeywords%2Cchk_subkeywords&vp=false&sort=document_date&sortdir=desc

Slika 4. Primjer opisa fotografije na dijalektalnom izričaju (kaj. *spravljanje* – hrv. pospremanje). Preuzeto 3. rujna 2021. s:

https://medjimurje.topoteka.net/#ipp=50&p=1&searchterm=Kotoriba&t=1&sf=chk_docname%2Cchk_mainkeywords%2Cchk_subkeywords&vp=false&sort=document_date&sortdir=desc

Slika 5. Primjer opisa fotografije na dijalektalnom izričaju (kaj. *malanje* – hrv. bojanje).

Preuzeto 3. rujna 2021. s:

https://medjimurje.topoteka.net/#ipp=50&p=1&searchterm=ba%20C5%A1nec%20ivan&t=1&sf=chk_docname%2Cchk_mainkeywords%2Cchk_subkeywords&vp=false&sort=document_date&sortdir=desc

Slika 6. Poledina fotografije s opisnim podacima. Preuzeto 6. rujna 2021. s:

<https://web.facebook.com/medjimurje.hr/photos/a.1718159955085574/2054347408133492>

Slika 7. Prikaz korisničke slike i slike zaglavlja *Facebook* stranice „Međimurke i Međimurci”. Preuzeto 6. rujna 2021. s:

https://www.facebook.com/medjimurje.hr/?ref=page_internal

Slika 8. Prikaz podatka o mjestu unutar komentara na fotografiji *Facebook* stranice „Međimurke i Međimurci”. Preuzeto 6. rujna 2021. s:

<https://www.facebook.com/medjimurje.hr/posts/2686917494876477>

Slika 9. Prikaz angažmana „mnoštva” putem komentara na *Facebook* stranici „Međimurke i Međimurci” (1). Preuzeto 6. rujna 2021. s:

<https://www.facebook.com/medjimurje.hr/posts/2722536737981219>

Slika 10. Prikaz angažmana „mnoštva” putem komentara na *Facebook* stranici „Međimurke i Međimurci” (2). Preuzeto 6. rujna 2021. s:

<https://www.facebook.com/medjimurje.hr/posts/2722536737981219>

Slika 11. Statistički prikaz pratitelja *Facebook* stranice „Međimurke i Međimurci”. (Bedi, K., 2020.)

Slika 12. Statistički prikaz angažmana administratora *Facebook* stranice „Međimurke i Međimurci” (Bedi, K., 2020.)

Slika 13. Logotip. Preuzeto 7. rujna 2021. s:

https://www.facebook.com/medjimurje.hr/photos/2928587510709473?_rdc=1&_rdr

Popis i izvori tablica

Tablica 1. Komparativna evaluacija participativnih arhiva zajednice. Tablicu izradila Marlena Vičević. 49

Komparativna analiza participativnih arhiva zajednice: Topoteka Međimurje i Facebook stranica „Međimurke i Međimurci“

Sažetak

Svrha ovog rada je istražiti može li lokalna zajednica sudjelovati u izgradnji participativnog arhiva te na koje načine se ostvaruje suradnja zajednice, arhiva i društvenih mreža. Cilj istraživanja je omogućiti uvid u participativne arhive lokalne zajednice te istražiti mogućnosti angažmana mnoštva u prikupljanju gradiva i potencijal korisničkih oznaka i komentara u procesu formiranja standardiziranih metapodataka. Za studiju slučaja odabrana je Međimurska županija i participativni arhivi zajednice: Topoteka Međimurje i Facebook stranica Međimurke i Međimurci. Na primjeru studije slučaja provedena je komparativna analiza platformi participativnih arhiva zajednice te utemeljenosti arhiva zajednice u zajednici. Znanstvena metoda korištena prilikom istraživanja je kvalitativna metoda – studija slučaja. Rezultat rada je potvrda o utemeljenosti participativnih arhiva u zajednici te komparativna analiza participativnih arhiva kojom se institucionalno utemeljeni participativni arhiv – Topoteka Međimurje, usmjerava na motivaciju korisnika afirmacijom potencijala društvenih mreža, dok se participativni arhiv društvene mreže – Facebook stranica Međimurke i Međimurci usmjerava na mogućnost institucionalizacije i razvoj društveno utemeljenih metapodataka.

Ključne riječi: participativni arhivi, Topoteka, Facebook stranica, Međimurje, znanje mnoštva, metapodaci

Comparative analysis of participatory community archives: Topoteka Međimurje and Facebook page "Međimurke i Međimurci"

Summary

The purpose of this thesis is to investigate whether a local community can participate in the establishment of a participatory archive, and to explore how the community, the archive and social networks cooperate. The aim of the research study is to provide insight into the participatory archives of a local community, the possibilities of crowd engagement in the accumulation of archival holdings, and the potential of utilizing user tags and comments in the process of metadata standardization. A qualitative case study was conducted for the purposes of the investigation, for which the Međimurje County and two participatory archives of the community were selected – the Međimurje Topotheque and “Međimurke i Međimurci” Facebook page. A comparative analysis of community participatory archives and their establishment within the community was also conducted as part of the case study. The results of the study affirm the establishment of participatory archives within the community. The comparative analysis revealed that the institutionally founded participatory archive, the Međimurje Topotheque, is directed towards motivating users by utilizing the potential of social networks, while the participatory archive of the social network, the “Međimurke i Međimurci” Facebook page, is focused on possibilities of institutionalizing and developing socially based metadata.

Key words: participatory archives, Topotheque, Facebook page, Međimurje County, crowdsourcing, metadata